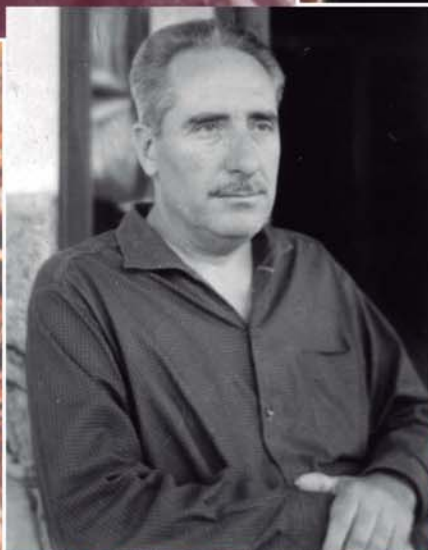

RISSARRA

Revista d'ensenyament de les Illes · octubre-novembre-desembre 2013 · núm.144

Cent anys d'Espriu, Villangómez i Rosselló-Pòrcel

PISSARRA

Revista periòdica d'informació
de l'ensenyament
de les Illes Balears

EDITA:

STEI
INTERSINDICAL

Sindicat de Treballadores i
Treballadors Intersindical de
les Illes Balears

Carrer Jaume Ferran, 58
07004 Palma
Tel. 971 90 16 00
Fax. 971 90 35 35
Pàg. Web: www.stei-i.org
E-mail:

mallorca@stei-i.org
llevant@stei-i.org
inca@stei-i.org
menorca@stei-i.org
eivissa@stei-i.org

CONSELL DE DIRECCIÓ I REDACCIÓ:

Francesc Xavier Alomar Novila
Gabriel Caldentey Ramos
Maria Camps Síntes
Francesc Cardona Natta
M. Antònia Font Gelabert
Tomàs Martínez Miró
Joana Tur Planells

COORDINACIÓ:

Montserrat Nadal

S'agraeix la col·laboració de les
autores i dels autors dels
articles.

MAQUETACIÓ, COMPOSICIÓ I IMPRESSIÓ:

Toni Martínez

Escola de Formació i
Mitjans Didàctics.
C/ Marià Canals, 13
07005 Palma
Tel. 971 91 00 60

PUBLICITAT:

Jaume Ferran, 58
07004 Palma
Tel. 971 90 16 00

DISSENY DE LA PORTADA:

Toni Martínez

FOTOS:

Arxiu STEI
Francesc Perelló
Fanny Tur
Arxiu d'Imatge i So (Eivissa)
Arxiu Històric d'Eivissa
Pere Polo
Juan Rodríguez
Internet

Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament
l'opinió de les seves autores i dels
seus autors.

Dipòsit Legal: PM 533/77
ISSN: 1133-052X

ÍNDEX

- 4** EDITORIAL
- 5-7** PARLAM DE LA POESIA DE SALVADOR ESPRIU
AMB MIQUEL MESTRE, POETA
MONTSERRAT NADAL
- 8-10** LA NARRATIVA DE SALVADOR ESPRIU: ENTRE
ELS MITES ANTICS I LA MODERNITAT
PERE ROSSELLÓ BOVER
- 11-13** APROXIMACIÓ AL TEATRE DE SALVADOR
ESPRIU
FRANCESC PERELLÓ FELANI
- 14-16** MARIÀ VILLANGÓMEZ, CENT ANYS DE
POESIA, CIVISME I FIDELITAT
BERNAT NADAL
- 17-20** MARIÀ VILLANGÓMEZ, CRÒNICA D'UN
CENTENARI
FANNY TUR RIERA
- 21-23** BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL I SALVADOR
ESPRIU
ANTONI RIERA
- 24-26** EL CONFLICTE EDUCATIU OBERT TOT L'ANY
PER VOLUNTAT DEL GOVERN BAUZÁ
M. ANTÒNIA FONT
- 27-29** EL DECRET DE TRACTAMENT INTEGRAL DE
LLENGÜES (TIL)
FRANCESCA SALVÀ MUT
- 30-31** A PROPÒSIT DEL "TIL"
JAUME FIOI
- 32-33** A PROPÒSIT DEL "TIL" (i II)
JAUME FIOI
- 34-36** PARLAMENT D'AGRAÏMENT AL GUARDÓ MARTA
MATA 2013 A LA COMUNITAT EDUCATIVA
M. ANTÒNIA FONT
- 37-40** CRÒNICA DE L'ESTADA A GUATEMALA
L'ESTIU DE 2013
ENSENYANTS SOLIDARIS
- 31-42** 1r FÒRUM D'EDUCACIÓ PER AL CANVI
SOCIAL A GUATEMALA
JUAN RODRÍGUEZ RECIO
- LLIBRES

EDITORIAL

El passat 2 de setembre, l'assemblea general d'afiliats dels sectors de l'ensenyament de l'STEI va votar, d'una manera molt majoritària, a favor de la vaga indefinida que s'havia proposat a finals del mes de juny. Durant tot aquest lapse de temps, al llarg d'aquest període transitori, els òrgans del sindicat havien debatut si la fórmula que es proposava era la d'una vaga indefinida, o la proposta d'una vaga sostinguda en el temps, de dos dies o tres a la setmana d'aturada. Aquest va ser el dilema objectiu que es va plantejar tant la Comissió Executiva com el Consell Plenari d'Educació, en les dates anteriors a l'inici del mes de setembre.

L'èxit de la convocatòria i del seguiment de la vaga indefinida, amb tres setmanes de lluita intensa i contundent, va ser possible, entre molts altres factors, per la implicació de les comunitats educatives de cada un dels centres docents i per l'horitzontalitat en la presa de decisions que es va fer a les distintes assemblees generals de docents, reunions a les quals l'STEI sempre hi va ser present.

No podem passar per alt, tampoc, que l'alt seguiment de la vaga indefinida ha estat una reacció irada i ferma de tot el conjunt de la comunitat educativa per l'acumulació asfixiant de dos anys de retallades brutals, d'un menyspreu continu de la tasca docent tant per part dels membres del Govern de les Illes Balears com per part d'alguns diputats i diputades del Grup Parlamentari del Partit Popular, i per la posada en marxa de propostes legislatives que no comptaven amb cap tipus de suport ni de complicitat per part d'aquells que les havien d'implementar.

L'estratègia de la Conselleria, en els mesos previs a l'inici del curs escolar, en lloc de rebaixar la tensió i aturar els peus a una possible contestació social cada cop més majoritària, va ser la de voler reactivar la confrontació. En són mostres més que evidents l'obertura dels expedients disciplinaris als directors i a la directora de Maó, el no acatament de l'autojudicial del Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears que suspenia el calendari d'implantació del Decret de Tractament Integrat de Llengües (TIL) fet a instància de l'STEI, el fet de no respectar els acords que els consells escolars havien pres de manera democràtica d'acord amb l'article 20 del Decret TIL, o fins i tot pel contingut de to repressiu, i contra la llibertat d'expressió, de la Llei de símbols i de la Llei de convivència.

Un cop iniciada la vaga indefinida, el passat 16 de setembre, la Conselleria d'Educació va esperar-se deu dies a convocar els comitès de vaga a la primera

reunió en la qual poder començar a acostar les postures i albirar alguna possibilitat d'acord o entesa. Després de moltes reunions i de sentir en nombroses ocasions que l'única passa que l'equip de Joana Maria Camps estava disposada a fer, en relació a la implantació del TIL, era que fos d'aplicació voluntària a secundària, els comitès de vaga vàrem intentar fins al darrer moment tancar un bon acord.

Però la resposta de la Conselleria, pel que fa a les negociacions, ha estat haver actuat amb mala fe i no haver donat cap tipus d'alternativa per a poder resoldre el conflicte. Ha estat tan miserable la seva actitud que, fins i tot després que els comitès haguessin suspès la vaga per responsabilitat i per facilitar la negociació, la conclusió ha estat traïr el seu compromís de negociació i, de fet, del 7 al 17 d'octubre, les reunions foren estèrils.

La Conselleria només volia l'aval dels comitès de vaga per acordar el calendari d'aplicació del TIL. El Govern tampoc havia pres nota per a negociar després de la major manifestació de la democràcia a les Illes Balears el passat 29 de setembre, amb més de 100.000 ciutadans al carrer contra les imposicions en l'educació, que reclamaven diàleg i negociació. A més, amb la presentació dels pressuposts de la Comunitat autònoma per a l'any 2014 es prorroga el pla d'austeritat aprovat el mes de juny de 2012: un fet que dinamita l'única possibilitat d'un acord d'aquelles mesures de caire més social i laboral.

La Conselleria juga ara, amb l'escenari de la vaga temporalment suspesa, a fer que el malestar i la contestació social que li havia esclatat a les mans i havia omplert els carrers retorni en el si dels centres escolars, a crear crispació entre els propis companys, a sembrar la por i farcir les escoles de denúncies i delacions, a donar cobertura i empara a certs grups que li fan d'altaveu. En una paraula, a traslladar la fractura social que ells mateixos han generat i es cuiden d'engreixar dins cada un dels centres docents, d'una manera molt irresponsable.

L'STEI seguirà fent feina en el reforç de la unitat de tota la comunitat educativa, en la denúncia de la incoherència d'aquestes polítiques educatives i en el perill que ja suposen per a la cohesió social de les nostres illes, a favor de l'aprenentatge d'una tercera llengua des del consens i les garanties d'un ensenyament que pugui ser profitós per a tot l'alumnat, més ferm que mai en el nostre compromís d'intentar revertir totes aquestes mesures que van en contra de la qualitat del nostre ensenyament i formen part del pla genocida d'aquest Govern en contra de la nostra llengua i la nostra cultura.

PARLAM DE LA POESIA DE SALVADOR ESPRIU AMB MIQUEL MESTRE, POETA

Montserrat Nadal,
Coordinador de Pissarra

Miquel Mestre Genovard va néixer a Artà, l'any 1951. És llicenciat en medicina i cirurgia per la Universitat de Barcelona, dramaturg, director teatral i narrador. A més, és l'autor dels poemaris següents:

Silencis (1974), premi Ciutat de Manacor, 1974. Amb pròleg de Salvador Espriu. *Llunari* (1975), premi Sant Jordi de Poesia Jove (Barcelona, 1975). *Ningú* (1978). *Arbre de mar* (1979). *Amnèsia* (1986). *Esriptures de ningú* (1988). *Quaranta de febre* (1993). *Espai silent* (1998), (amb Renata Strunk). *El carnaval dels animals* (2000). *El foc del glaç* (2001), premi Joan Alcover (Ciutat de Palma, 2000). *Llibre d'Aubarca* (2002). *Capaltard a Son Curt* (2003), (amb Gabriel Palou). *Ferros i mots* (2004) (amb Maria Genovard). *El ventre de les mareas* (2005), (amb Lluís Maicas). *Ferrosriptures* (2005), (amb Tomeu Ventayol). *Humana ment* (2007).

Miquel Mestre va conèixer personalment l'escriptor Salvador Espriu, amb qui l'uní una relació d'amistat i d'aprenentatge que es perllongà durant molts anys. Amb ell hem parlat del personatge i de la seva obra poètica.

De quina manera vares conèixer Salvador Espriu?

Jo era estudiant de medicina a Barcelona, i residia al Col·legi Major Sant Jordi, que devia ser quelcom semblant a la Residència de Estudiantes de Madrid, un lloc en què es vivia un ambient d'una efervescència cultural i creativa molt gran. Amb un altre company del Sant Jordi, el pintor César Estrany, volíem muntar una exposició formada per dibuixos seus i poemes meus que fos itinerant per tot

Catalunya. Cercàvem una persona de renom del món cultural català que ens volgués fer la presentació, i un amic de Tortosa ens comentà que Espriu tenia el costum de contestar totes les cartes que rebia. D'aquesta manera ens posàrem en contacte amb ell, que molt amablement ens rebé al Passeig de Gràcia, número 72, on tenien la seu els Seguros La Estrella, en una relació, per a aquest primer projecte, que arribà a durar tres anys. L'espectacle va rodar per molts llocs, com

Eivissa, Palma, Tortosa, Barcelona, i molts d'altres.

Com era Espriu, en el tracte més personal i directe?

Tenia fama de ser una persona arisca, no gaire simpàtic i, per damunt de tot, molt exigent. Amb un posat molt seriós, sempre amb la corbata negra, taciturn, entre ell i jo el tractament va ser en tot moment de vostè. Recordo que una de les primeres observacions que em va fer va ser renyar-me perquè a un poema que li havia duit a mostrar havia posat un accent a la paraula "bri". Ell va ser per a mi l'autèntic mestre, el gurú que em va donar les lliçons més importants i que després m'han fet més bon servei a l'hora d'escriure poesia. De fet, el pròleg de la meua primera obra publicada és de Salvador Espriu, al poemari *Silencis*, que va ser guardonat amb el Premi Ciutat de Manacor de 1974.

Espriu era una persona extremadament pulcre, molt ordenat i, per damunt de tot, odiava el desordre. Hem de tenir present que Espriu va arrossegar, al llarg de la seva vida, un gran dolor de profunditat: havia estat un nin malalt,

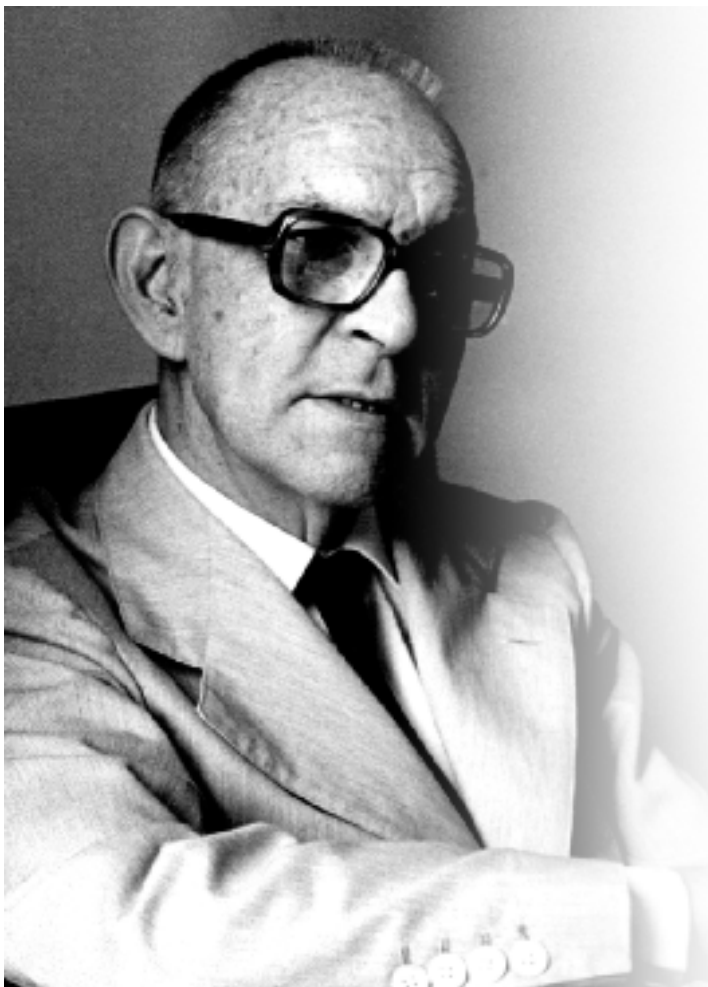
havia patit tuberculosi, havia estat un al·lot delicat, havia patit la mort del pare, els seus primer llibres tracten una temàtica, com la que veiem a *El doctor Rip*, que sorprenen en un jove de la seva edat...

Per què creus que Espriu comença escrivint en castellà?

Segurament perquè el primer contacte que té amb el món dels llibres és el de la biblioteca del pare, que és en castellà, dels clàssics de la literatura espanyola. El seu pare era un important mecenes de la cultura, i cada quinze dies organitzava tertúlies en què es parlava de llibres i lectures. Va ser precisament a una d'aquestes sessions en què el jove Espriu dóna a conèixer la seva primera obra, *Israel*, en castellà, amb només 15 anys, en la qual ja apunta uns dots extraordinaris i es destapa com a un magnífic escriptor.

Aquest, el món jueu, va ser un dels temes preferits de la seva obra literària?

Sí, juntament amb el llegat clàssic, la influència de Sepharad, o els saber incògnits de la càbala, que són uns mons del qual Espriu

sempre va pouar a l'hora d'escriure. Contava, per exemple, que havia escrit l'obra *Primera Història d'Esther* a causa de la contemplació d'unes estampes que reproduïen escenes d'Història Sagrada que tenia una tia seva d'Arenys. En un creuer que fa pel Mediterrani queda meravellat de tot allò que veu mentre viatja per Grècia, o quan s'extasia davant el cap Súnion –de qual havia parlat en un poema el seu admirat Carles Riba-, o de la petjada del món jueu, o del substrat comú mític de tantes cultures de la riba mediterrània.

Per què creus que Espriu inicia el seu pas a la poesia l'any 1951, després d'haver conreat altres gèneres? Quina opinió en tenia, de la poesia?

Espriu arriba al conreu de la poesia, per damunt de cap

altre fet, com a conseqüència de la mort de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, el seu amic de l'ànima. Però com reconeix el mateix Espriu, admet que mai tindrà "l'espasa de l'àngel" que tenia el poeta mallorquí. Espriu sempre va envejar la vitalitat de Rosselló-Pòrcel; i aquest sempre va desitjar tenir l'erudició d'Espriu. Hem de tenir en compte, també, que ambdós són dos exponents d'una República perduda, dos estudiants esponerosos dins un règim polític i de llibertats també esponerosos, que es veu trasbalsat per l'esclat de la Guerra Civil, i que estronca per complet el camí dels seus somnis i, en el cas de Rosselló, una mort tan prematura.

Pel que fa a l'opinió que tenia de la poesia, al pròleg del meu llibre *Silencis*, diu això en referir-se a l'elecció que he fet en conrear aquest

gènere literari: "la poesia, a més d'una rigorosíssima investigació del verb i de la forma, és un encara més seriós esforç per conèixer el món i l'enigma propi, gran o petit, i per mostrar-ne les troballes a altres homes i comunicar-se amb ells". Em sembla que amb això queda dit tot.

Hi ha també algunes motivacions de caire més aviat pràctic, si se'm permet l'expressió?

Hi és present, també, una qüestió de caire laboral i professional. En produir-se la mort del seu pare, va haver de fer-se càrrec del despatx familiar, un fet que li impedia dedicar-se al conreu de la narrativa i a l'escriptura de novel·les, ja que havia d'esmerçar moltes hores a la notaria. El fet que la poesia sigui un gènere fragmentari, al qual t'hi pots dedicar d'una manera no tan continuada, va ser un dels factors que el va dur a donar aquesta passa. En un primer moment, els seus llibres no són unitaris, ja que hi apareixen temes diversos com alguns dels propers mites de Sinera, o el de l'ós Nicolau, per exemple. Posteriorment, editarà el seu primer llibre de poemes, ja amb una idea de conjunt molt ferma. Tal com explica el mateix Espriu "em vaig cantar per la poesia, la qual jo podia construir de memòria, a la nit, quan no aconseguia de dormir-me. En llevar-me n'escrivia el resultat. Això, amb la prosa, no es pot fer."

Quina concepció tenia Espriu del concepte de Déu?

Déu és present a molts dels seus poemes, és un dels seus temes més recurrents, tot i que ell era un republicà de bona família. Espriu no era una persona religiosa,

malgrat que tenia per costum anar a missa, perquè deia que era "la millor representació teatral de la història, i la que duia més temps en cartellera". Va ser després, en produir-se la mort de la mare, que es torna profundament religiós, obsedit per la idea de la mort, la possibilitat de la transcendència i la recerca de l'Absolut-del-no-res.

Recordo que, a una de les primeres visites que li vaig fer, em va demanar si ja havia llegit tota la Bíblia, del primer al darrer llibre. Davant la meua negativa, em va manar que no tornàs anar a visitar-lo fins que no l'hagués llegida tota, ja que segons Espriu és la millor obra literària de la humanitat. En haver-la llegit, digué "ja podem parlar de moltes més coses".

Com va viure Espriu el drama de la Guerra Civil?

Ho va viure d'una manera tràgica i amb molt de patiment personal. Per a ell, varen ser uns anys molt difícils. Hem de tenir en compte que Espriu és un nin molt malaltís, extremadament poruc, i veu en la seva pròpia família com els dos bàndols que estaven en conflicte mataven de manera indiscriminada, si tant vols aleatòriament. Espriu, que prové d'una família religiosa, pateix el desori de la guerra, el desgavell que organitzen els revoltats, les matances que es produeixen entre germans, i tants altres desastres... Tot això li mata la il·lusió, a ell, que el seu somni era estudiar egiptologia i exercir de professor a la Universitat. Tot el seu món i els seus projectes s'esbuquen per sempre més, i es veu abocat a haver d'estudiar dret i a dedicar-se tota la vida al món de les assegurances, contra la seva voluntat.

A diferència d'altres escriptors i gent de la cultura, Espriu no es va exiliar. Com va viure aquesta situació d'"exili interior"?

Una part de la gent del país li va tirar en cara que no optàs per anar-se'n a l'estranger, i això li varen retreure durant molts anys. Però Espriu deia que qui pitjor ho passava, eren els que havien quedat a Catalunya, a escriure i a lluitar malgrat el règim franquista. En aquest aspecte mai va ser un venut. De fet, una vegada que l'aleshores Príncep d'Espanya, avui rei Joan Carles, va venir a Catalunya de visita i va demanar que el rebessin els escriptors de més renom, Espriu s'hi negà. Una negativa que no va trobar per part de Josep Pla, per exemple.

Podríem dir, com han fet molts crítics, que en el cas d'Espriu vida i obra és tot u?

Sí, hi estic d'acord. Perquè en Espriu vida i poesia, en aquest cas, és un món clos, tot plegat forma part d'una esfera poètica. Un altre company del Sant Jordi, Andrés Sánchez Robaina, avui poeta i professor de la Universitat de La Laguna, traductor d'autors com Pere Gimferrer o Joan Brossa al castellà, va dir, en haver llegit algunes obres d'Espriu, que "aquest home ja té el programa de tot allò que

ha d'escriure"; ja hi veia tota la projecció que vendria posteriorment.

En el context actual que vivim d'enfrontament entre Catalunya i Espanya, què creus que ens aporta l'obra d'Espriu?

Sobretot la recerca de l'enteniment i el diàleg, un concepte bàsic a obres com *La pell de brau*. Per a Espriu, Sepharad representa aquest pont d'entesa entre els pobles, la necessitat de restablir els camins de la concòrdia i del desig de llibertat del poble de Catalunya. No tenc cap dubte que Espriu, si fos entre nosaltres, seria una persona decladarament a favor de la independència. El que no li va agradar va ser que l'esquerra

es fes seu el discurs de *La pell de brau*, ja que era un missatge de reconciliació i d'anhel de sobirania de la pròpia pàtria que anava molt més enllà dels partits polítics.

Estàs d'acord amb Josep Pla quan diu que Espriu era un "apassionat de la realitat"?

Devia dir-ho en el sentit que Espriu era una persona molt recta en totes les coses, en tot allò que feia i escrivia; molt poc surrealista, gens donat a especulacions arriscades. A tota la seva obra poètica hi ha sempre el pòsit del dolor humà, la base sol ser aquesta, amb alguns poemes de celebració que serveixen per alleugerir una mica aquesta angoixa i desencís tan presents a tota la seva producció. Malgrat aquesta temàtica tan dura, els seus poemes són d'un artifici i d'una bellesa extrema.

Si haguessis de "salvar" una de les obres de la poesia d'Espriu, amb quina et quedaries?

Amb el llibre de *Les hores*, que és una de les seves primeres incursions en vers. A pesar de ser una obra molt poc complexa, escrita just després del profund trasbals que li causa la mort de l'íntim

amic Rosselló-Pòrcel, tot i estar formada per poemes simples i breus, previ a la complicació conceptual que agafarà la seva poesia posterior, és una literatura de gran qualitat, que brolla del cor, feta des de la senzillesa i la profunditat.

Quina ha estat la millor lliçó que has rebut de Salvador Espriu, al llarg de la teva vida com a poeta?

Em va ensenyar a escriure, en ma vida mai hauria trobat un mestre o un gurú com ell. Espriu va fer esment sempre de la necessitat de l'autoexigència pròpia, de no frisar mai de publicar un llibre fins que no el tingués ben mastegat, ben assaborit, fins que no li trobis el bon gust a la boca. Vaig agrair moltíssim que, quan jo tenia només vint anys, em volgués fer el pròleg del poemari *Silencis*.

Ens acomiadam d'en Miquel Mestre, mentre agraiem la bona estona que hem passat junts, convençuts que la poesia continua sent, com deia el poeta Celaya, "una arma carregada de futur", un mitjà de coneixement personal, d'anàlisi del nostre entorn lingüístic i cultural i de recerca del nostre esdevenir com a país. ■

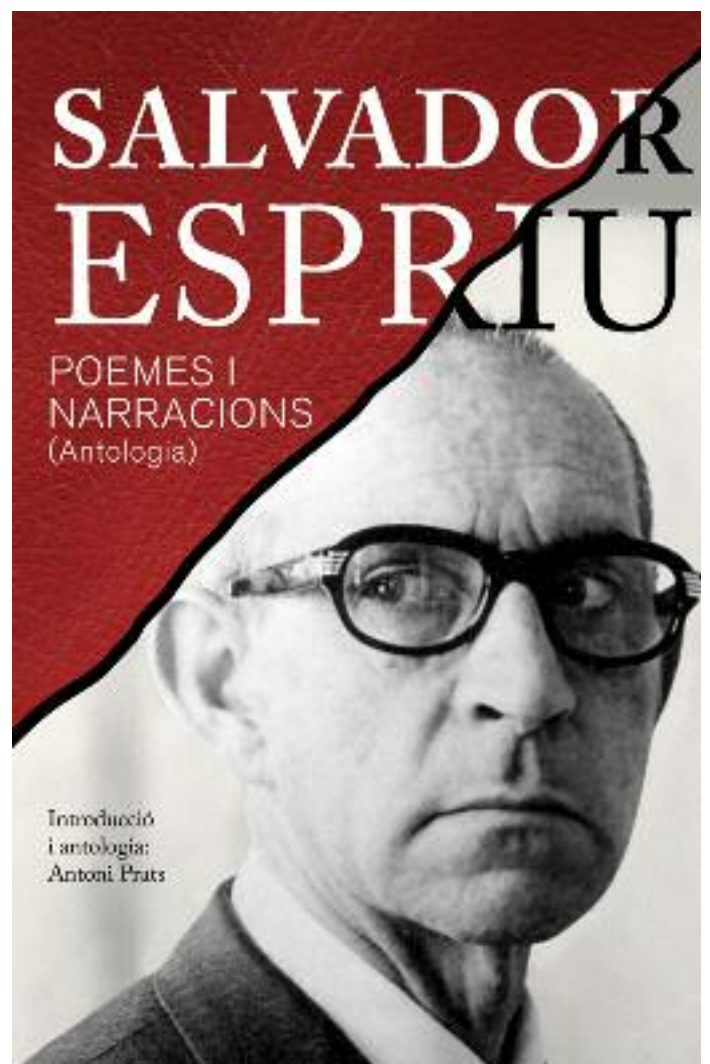

LA NARRATIVA DE SALVADOR ESPRIU: ENTRE ELS MITES ANTICS I LA MODERNITAT

Pere Rosselló Bover
Universitat de les Illes Balears

L'obra narrativa de Salvador Espriu durant molt de temps ha restat en un segon terme, oblidada pel ressò de la seva obra poètica. Tanmateix, no podem oblidar que Espriu s'inicià com a narrador i com a prosista, en una època en què encara era estudiant. Als anys 30, a més d'*Israel (esbozos bíblicos)* (1929), un llibre de prosas literàries en castellà, va treure a la lluny la major part dels seus llibres: *El Dr. Rip* (1931), *Laia* (1932), *Aspectes* (1934), *Ariadna al laberint grotesc* (1935), *Miratge a Citea* (1935) i *Letícia i altres prosas* (on inclogué la narració *Fedra*) (1937). L'elecció del gènere poètic, en canvi, no es produí fins a la postguerra. Curiosament, Espriu va passar a conrear la poesia després de la mort del seu amic el poeta Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Tanmateix, el fet s'explica també perquè els anys 40 i 50 són un

moment en què editar obres narratives en català era molt difícil a causa de la censura franquista. Després de 1939 Espriu tan sols publicà alguns relats dispersos i reedità alguns dels seus llibres de relats. De fet, el 1965 aparegué l'antologia *Narracions* en un moment en què els seus volums de relats gairebé no eren a l'abast del públic. Tanmateix, calgué esperar als últims anys de la seva vida perquè tornàs al conreu de la narrativa: el 1981 va treure a la llum *Les roques i el mar, el blau* (1981), un aplec de prosas basades en la mitologia grega. I, a la seva mort, deixà diversos projectes sense realitzar: una col·lecció de proses bíbliques, un recull dels relats dispersos que havia de dur el títol de *Les ombres* i una novel·la que s'havia de titular *La roda del temps*. Tanmateix, entre aquests dos extrems de la seva vida, Salvador Espriu va anar corregint i reelaborant els llibres de joventut, dels anys

d'aprenentatge. No oblidem que havia cursat el batxillerat en temps de la Dictadura del general Primo de Rivera, que havia prohibit l'ensenyament del català a les escoles, la qual cosa el va privar d'un domini suficient de la llengua. D'aquí que més tard Espriu es lliuràs a una escurpolsa tasca de corregir i de millorar els seus primers llibres. Al pròleg a l'edició de 1974 d'*Ariadna al laberint grotesc* l'escriptor ens parla dels dos homes –un jove i l'altre vell, però que són la mateixa persona–, separats per un lapse de quaranta anys, que han elaborat aquesta obra sense parar, moltes vegades.

Cal relacionar aquest desig d'assolir l'obra ben feta amb el noucentisme. Molt sovint s'ha subratllat l'antinoucentisme d'Espriu. Així, Joan Fuster el presenta com un escriptor que encarna l'oposició al noucentisme i Josep Pla el considera completament al marge de tota influència orsiana i completament aberrant a l'òrbita noucentista. Això no obstant, com va remarcar Jaume Vidal Alcover, aquest afany seu d'aconseguir la precisió i l'obra ben feta és característic del noucentisme. Espriu havia començat a escriure en un moment en què la cultura catalana, un cop superat el noucentisme, assolida una popularització i es guiava, no ja per la pretensió de construir una cultura d'elit, sinó per un afany de modernitat i de cosmopolitisme. Però aquests objectius no eren incompatibles, sinó tot el contrari, amb el propòsit de construir una cultura d'alt nivell, com havien pretès els noucentistes. I aquest objectiu també era compatible amb l'esperit crític i la denúncia de les contradiccions i de les paradoxes de la nostra societat. Així, en molts dels

contes d'*Ariadna al laberint grotesc* (1935) hi ha una visió irònica –una ironia que, tot i les distàncies entre ells, Espriu podria haver heretat dels noucentistes– d'aquest país que vol assolir una cultura d'elit, que s'embadaleix davant els seus avenços, però que pateix lluites i injustícies en la vida de cada dia.

Espriu, per tant, és hereu tant del noucentisme com de la reacció que, contra aquest, es va produir a partir de 1925. Així, *El Doctor Rip* coincideix amb el propòsit d'originalitat característic de la narrativa dels anys 30, en què la

l'havia duit. Però poc després, amb *Laia*, féu un nou gir, que a primera vista pot semblar un retorn a la narrativa rural que els modernistes havien conreat. Ara bé, *Laia* no és gaire lluny d'un tipus de narrativa que pretenia l'exploració de l'ànima humana, tot cercant casos extrems o patològics. Als anys 30 es posa de moda a Catalunya el realisme rus del XIX i, sobretot, Dostoiévski, tot coincidint amb la moda de la novel·la psicològica i amb els avanços en el terreny de la psicologia científica. Tanmateix,

que transmeti una major intensitat al lector, tot mostrant un món distorsionat. Aquest procés de síntesi, que ja s'intuïa a *El Doctor Rip* i a *Laia*, el du a abandonar la novel·la i a decantar-se pel conte, pel relat breu o per la *nouvelle*. Sovint condensa tant la matèria narrativa que un relat breu pot contenir tot el que hauria pogut esser una novel·la llarga. Respecte de *Laia* i dels relats aplegats a *Aspectes*, els contes d'*Ariadna al laberint grotesc* són el resultat

novel·la catalana experimentava amb gèneres i tècniques noves i volia incorporar els avenços que es donaven en els gèneres narratius arreu d'Europa. *El Doctor Rip* neix a partir d'unes declaracions de Wenceslao Fernández Flórez, segons les quals l'únic tema que encara no havia estat tractat en la novel·la eren les reflexions d'un malalt de càncer. Espriu es va fer seu aquest repte i, a més, hi va adoptar la tècnica aleshores considerada més innovadora: el monòleg interior, malgrat que no el portàs fins als límits a què James Joyce

de sotmetre les narracions a una reducció que afecta tant el llenguatge com la història, alhora que ens presenta una galeria de personatges de cada vegada més estranys, estraforaris i esperpèntics. Espriu elideix parts importants de les oracions gramaticals, que sovint queden reduïdes a simples sintagmes. I introduïx en els seus textos mots i expressions de la llengua viva, dialectal i, fins i tot, de l'argot. Aquesta síntesi tan extrema es relaciona amb un dels problemes essencials que la narrativa moderna es planteja: la insuficiència del narrador, que sovint disposa o ens dóna

més, que el diferencia d'autors com Sebastià Juan Arbó o Miquel Llor, i introduïx en la novel·la rural mites i referents culturals, que van des de les mitologies grega i bíblica fins a Shakespeare, tot passant per Plató i Homer. Un tret, aquest, que aleshores ja li dóna un segell personal i que el diferencia amb escreix del ruralisme del XIX i de l'inici del XX. Després de *Laia*, però, la narrativa espriuena inicia un nou camí, que culminarà a *Ariadna al laberint grotesc*, i que consisteix en la recerca d'una expressió de cada vegada més

una informació mínima, just la suficient perquè puguem seguir la història, però que ens deixa moltes zones ambigües o obscures, que generen dubtes o interpretacions diverses en els lectors. A més, hi introdueix nombroses tècniques noves, com són els monòlegs, els contes dialogats o parateatrics, el conte dins el conte, els personatges que formen un *cor de veus* que comenten el que ha passat en la narració mateixa, etc.

el Grup de Sabadell, i sobretot Francesc Trabal, havia introduït en la narrativa catalana. Amb un humor negre i corrosiu, denunciador, la narrativa d'Espriu vol destruir les rutines, els egoïsmes i les vileses dels humans. Hom ha dit que Salvador Espriu és, en el fons, un moralista. I, efectivament, amb la sàtira –no tan llunyana com pot semblar de la de *Mort de Dama* (1931), de Villalonga, un dels seus llibres de capçalera– Espriu

sempre allunyat de nosaltres, ni del més enllà. En aquest laberint els éssers humans som titelles que representam un espectacle ridícul i grotesc, perquè sols ens guiam per l'egoïsmes i per la injustícia. Espriu formula magistralment aquesta visió del món sobretot a *Ariadna al laberint grotesc*. El títol remet al mite d'Ariadna, una de les llegendes clàssiques gregues més fressades des del renaixement, però que també es pot relacionar amb Nietzsche

que viuen una farsa i que estan en mans d'un Autor tot poderós, indiferent a les seves petites tragèdies. Els noms dels personatges, per exemple, unes vegades de manera molt subtil i d'altres força evident, ens donen la clau de la seva personalitat.

L'obra de Salvador Espriu pretén ser una aportació a la tradició espiritual de la humanitat, a la qual vol integrar-se, alhora que hi integra la cultura catalana.

La pretensió d'assolir una major intensitat expressiva, conseqüència de la tendència a la síntesi, ja es donava en la narrativa modernista i era la base de l'expressionisme. Espriu enllaça amb un corrent narratiu que cerca la denúncia i la desmitificació, tot començant per les grans idees en què es basa la literatura mateixa fins arribar als fonaments ideològics i culturals de la societat. La deformació, la caricatura, l'exageració, el sarcasme... són els procediments emprats, que el duen a presentar-nos uns personatges reduïts a simples titelles grotescos, amb unes poques característiques psicològiques, amb què fins i tot sembla voler qüestionar les lleis de la versemblança. Així, Espriu assumeix l'actitud lúdica i experimentalista que

censura certs comportaments humans, tant a nivell polític i social com a nivell familiar i personal. Els seus temes per excel·lència són l'egoïsmes, l'opressió en el si de la família, la marginació dels oprimits i dels malalts, la indiferència dels poderosos davant els que pateixen... I qüestiona actituds culturals, polítiques, patriòtiques i religioses, rere les quals també s'amaguen actituds menyspreables moralment o incíviques que generen els grans problemes socials.

Aquest moralisme neix d'una concepció de la vida, que Josep M. Castellet ha relacionat amb el barroc, però que també podria connectar amb l'existencialisme. Per a ell la vida és un laberint, en el qual l'única veritat és la mort. No cal esperar res de Déu,

i amb l'oposició entre el Caos i la Raó. El llibre superposa diversos sentits alhora i, per tant, pot ser objecte d'interpretacions diferents, que van des de la sàtira social i política fins a l'elegia d'un món perdut: la Sinera / Arenys de la infantesa i del passat, que ja s'ha esvaït en la nit dels temps. Tanmateix, tots –tant els personatges esperpèntics, amb noms absurds o ridículs, que emulen polítics, intel·lectuals, prohoms o simplement gent del carrer, com les figures enyorades de la infantesa, que ja habiten la casa dels morts–, vius i morts, són titelles moguts per un Déu ocult, que és impassible davant el dolor que pateixen. Així, a *Ariadna al laberint grotesc* vida i literatura queden equiparades i els éssers reals són talment com els éssers de ficció: ninots

D'aquí la presència en els seus llibres de nombrosos mites, que ens remeten a cultures llunyanes com l'antic Egipte, la mitologia grega o la història del poble d'Israel. Com va escriure Josep M. Castellet, amb aquestes referències literàries i culturals, Espriu vol inserir la pròpia obra en la constel·lació de les grans creacions de la humanitat, sobre la base [...] de crear una obra literària en cada una de les etapes de la qual bateguen les etapes posteriors i hi són presents les anteriors. En una paraula: Espriu també cerca, mitjançant la literatura, el fil d'Ariadna en la Història, que uneix els humans de tots els temps en la recerca constant del sentit de la vida. Un fil d'Ariadna que és l'únic que pot salvar de l'oblit el nostre poble. ■

Aproximació al TEATRE de SALVADOR ESPRIU

*... I prego al selecte
d'amainar gatzara, car la
representació comença...!*

Francesc Perelló Felani

Tot i que Salvador Espriu no és considerat un home de teatre, no hi ha dubte que és una peça rellevant en la represa escènica catalana després de la guerra civil. Quan comença la dictadura, el panorama teatral és força desolador: es prohibeix el teatre professional en català, molts de dramaturgs s'exilien i també es prohibeix la traducció d'obres estrangeres al català. Els melodrames i les comèdies costumistes són les obres que es representen en els escenaris comercials,

unes obres gens ni mica compromeses amb el context polític i social d'aquella època. I és dins aquest context, durant els anys de postguerra, que una sèrie d'autors s'esforcen per canviar aquesta situació, ja que consideren que el teatre ha de ser una eina de dinamització i conscienciació social. Joan Oliver (Pere Quart) esdevé una figura destacada d'aquests convulsos anys, així com també hi té un paper fonamental l'Agrupació Dramàtica de Barcelona (ADB). A partir del 1960, Espriu es converteix en un dels grans referents de l'anomenat teatre indepen-

dent, el teatre més renovador del moment. El fet que condiciona la seva trajectòria literària és la guerra civil. De fet, com bé apunta Joan Fuster, dues de les seves obres teatrals (*Antígona* i *Primera història d'Esther*) s'inspiren en l'horror i en la condemna de la lluita fratricida. L'obra teatral de Salvador Espriu, com succeeix també amb la narrativa (*Ariadna al laberint grotesc*) i la poesia (*Les cançons d'Ariadna*), ens remet als grans mites i llegendes. Molts escriptors s'hi han inspirat i ell no n'és una excepció. Encara que les seves peces fonamentals són *Antígona* i

Primera història d'Esther, en aquest article també farem referència a altres obres teatrals que va escriure i a alguns muntatges inspirats en la seva narrativa i poesia que diversos directors han escenificat.

EL MITE DE FEDRA

Malgrat que molt sovint no s'hi fa gaire referència, la seva primera experiència amb l'escriptura teatral té lloc l'any 1936. És quan tradueix al català la tragèdia *Fedra*, escrita en castellà pel seu amic Llorenç Villalonga. Publicada després de fer-ne una revisió el 1955 dins la

¹ Salvador Espriu (1990): *Primera història d'Esther, dins Obres completes* (volum V. Teatre). Edició a cura de Francesc Vallverdú (Barcelona, Edicions 62), pàg. 78.

col·lecció Raixa de l'Editorial Moll, el mateix Espriu conta com aquesta traducció el va ajudar a evadir-se d'una realitat difícil: "Vaig escriure aquesta lliure versió de *Fedra*, l'admirable peça teatral de Llorenç Villalonga, realitzada per ell originàriament en castellà, pel novembre de l'any 1936, en unes circumstàncies molt tràgiques per a tots nosaltres. El treball em va distreure i m'ajudà a passar unes quantes hores d'aquells allunyats dies, tan plens d'una immensa tristesa i de tota mena de perills. Mai no s'esborrarà del meu record el benefici d'oblit i de calma que em reportà la meua feina, i sempre he de mirar aquesta obra amb una estimació particular."²

Molt més endavant va escriure en tres dies, a instàncies de Núria Espert, *Una altra Fedra, si us plau*. Va ser publicada el 1978 per Edicions 62 i estrenada el 24 de febrer d'aquest mateix any en el Teatre Municipal de Girona sota la direcció de Fabià Puigserver i Lluís Pasqual. Protagonitzada per l'esmentada actriu, Espriu de

nou recrea el mite de Fedra. Centra la seva recreació més en la figura de Teseu que no pas en la de Fedra, i fa desaparèixer els assassinats i els suïcidis. Les crítiques deixaren en mal lloc aquesta obra.

ANTÍGONA

Entre l'1 i el 8 de març de 1939 Espriu redacta *Antígona*, per tant anterior a la més famosa *Antigone* de Jean Anouilh. La versió espriuana no es publica fins al 1955 juntament amb la traducció ja esmentada de *Fedra*. Entre el 1963 i el 1964 la refà, fet habitual en ell, i com a novetats hi introdueix el personatge del Lúcid Conseller i alguns parlaments nous. Aquesta nova versió surt a la llum el 1969 de la mà d'Edicions 62. En la introducció fèiem esment a la importància de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, que tot i no ser un grup professional va significar el primer intent seriós de la postguerra per incorporar els nous corrents del teatre europeu a l'escena catalana. Al marge de donar a conèixer Bertold Brecht, Jean Anouilh o Eugène Ionesco, entre d'altres, estrenà obres de Joan Oliver, Manuel de Pedrolo, Joan Brossa, Baltasar Porcel i Salvador Espriu, de qui estrenaren sota la direcció de Frederic Roda l'obra que ens ocupa (24 de març de 1958, Teatre Candilejas de Barcelona).

La versió espriuana inclou dues de les seves preocupacions fonamentals: el rebuig a la guerra civil i la compassió pels vençuts. La lluita entre dos germans,

Polinices i Etèocles, simbolitza la guerra civil. Aquesta lluita provoca una sèrie de danys col·laterals o conseqüències nefastes per a la família dels labdàcides, que s'acaba extingint, i per a la ciutat de Tebes, que cau en mans del tirà Creont, personatge que ens remet al dictador Francisco Franco. El personatge d'Antígona encarna la rebel·lia enfront de l'ordre establert quan aquest viola les lleis morals. Condemna la guerra entre germans i exigeix igual tracte per als morts d'ambdós bàndols.

PRIMERA HISTÒRIA D'ESTHER

Com ja succeeix amb *Antígona*, ens tornam a trobar amb una altra obra

l·ligada a les conseqüències de la guerra civil. Espriu utilitza el mite bíblic d'Esther per vincular-lo a la realitat catalana del moment i a la seva infantesa, és a dir, al món d'Arenys. Allò que sobretot es destaca de *Primera història d'Esther* és l'ús que l'autor fa de la llengua, una llengua en aquells anys minoritzada per raons polítiques. De fet, el mateix Espriu, quan parlava d'aquesta obra, afirmava que havia volgut fer una espècie d'exèquies de la llengua catalana. Amb una mescla de llenguatge intel·lectual i popular, hi trobam un gran nombre de paraules poc freqüents que quan les llegeixes et porten irremediablement a consultar el diccionari. Serveixi de mostra

² Salvador Espriu (1990): *Fedra, dins Obres completes* (volum V. Teatre). Edició a cura de Francesc Vallverdú (Barcelona, Edicions 62), pàg. 215.

aquest diàleg entre Bigtan, el rei de Pèrsia i Memucan:

BIGTAN

Apoteòtic!
Aquest mot exòtic
em torna neuròtic,
prostàtic, cianòtic,
elefantíac,
penibètic, tític,
i àdhucapoplèctic
i arterioscleròtic.

REI

La son ja no agafo,
ni prenent hipnòtic,
excitat en veure'm
tan apoteòtic.

MEMUCAN

Oh senyor despòtic,
fel·loplàstic, mític!
El vil fang demòtic
et saluda extàtic,
mefític, luètic.³

Editada el 1948, els responsables de l'Editorial Aymà hi afegiren un escrit per tranquil·litzar la censura perquè hi havia al·lusions polítiques i socials: "... es una obra dramática de gran calidad, aunque de escaso público lector, tanto por su carácter como por el léxico complicado en que está escrita, y además también porque el género teatral cuenta siempre con un número muy reducido de sus lectores. La lectura, por este motivo, sería sólo de 500 ejemplares".⁴ L'Agrupació Dramàtica de Barcelona, que com ja hem comentat també li estrenaria *Antígona*, la va estrenar al Palau de la Música Catalana el 13 de març de 1957, amb direcció de Jordi Sarsanedas. Altres directors, entre els quals Frederic Roda, Ricard Salvat (hi participà el ja desaparegut actor mallorquí Biel Moll), Lluís Pasqual i Oriol Broggi

(amb la participació de l'actriu mallorquina Caterina Alorda en el paper d'Esther) també l'han representada. El 1977 va guanyar el premi Ignasi Iglésias per ser considerat el text teatral més significatiu dels últims quaranta anys.

EL PAPER DE RICARD SALVAT

Sense cap mena de dubte podem afirmar que Ricard Salvat va ser el gran divulgador de l'obra d'Espriu. No tan sols la divulgà i la donà a conèixer als escenaris catalans sinó també a altres indrets. El mateix Espriu amb aquestes paraules ho reconeixia: "Hi ha una dona i dos homes que, a través d'aquest vehicle [es refereix a la cançó] i d'altres formes d'expressió, m'han fet un favor immens, impagable: al·ludeixo, és clar, a Maria Aurèlia Capmany, a Ricard Salvat i a Raimon. Aquests magnífics i generosos amics han atansat al públic la meua obra, que sense ells no li hauria arribat." ⁵

El 1960, amb Maria Aurèlia Capmany, va crear l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual que escenificà *Primera història d'Esther* (27 de setembre de 1962, Teatre Romea de Barcelona) i *Ronda de mort a Sinera* (1 d'octubre de 1965, Teatre Romea de Barcelona). Salvat també fou el responsable dels muntatges de *La pell de brau* (30 de novembre de 1960, Coliseum de Barcelona), *Antígona* (11 de novembre de 1963, Coliseum de Barcelona) i *Gent de Sinera*, a partir del *Llibre de Sinera* (11 de novembre de 1963, Coliseum de Barcelona). De tots aquests espectacles,

sobresurt per la fama que va adquirir *Ronda de mort a Sinera*. A partir de textos diversos (poemes i narracions), hi trobam condensades totes les obsessions i tots els mites del poeta. Fou representat a Madrid, París i Venècia, entre altres indrets. Fins i tot, una empresa discogràfica va convertir en disc aquest espectacle. El 1966, la revista *Primer Acto* va incloure una traducció al castellà d'aquest muntatge feta pel mateix Salvat, un Salvat que un any abans havia traduït al castellà i publicat a la mateixa publicació *Antígona*. Ricard Salvat en dirigí una nova versió el 2002 al Teatre Lliure de Barcelona.

ALTRES MUNTATGES

El Centre Excursionista de Catalunya, amb motiu del seu centenari, li encarregà a Salvador Espriu un text i és així com va néixer *D'una vella i encerclada terra*. Aquest homenatge musical als

Països Catalans fou musicat per Nani Valls i es va estrenar al Palau de la Música Catalana el 29 d'octubre de 1979. Aprofita el recorregut que un personatge, Rodamón, fa per la Cort de Barcelona, Montpeller, les Illes Balears (hi inclou un poema de Bartomeu Rosselló-Pòrcel i un de Marià Villangómez), el País Valencià i l'Alguer, entre altres llocs, per demostrar-nos l'estima que professa al seu país. Per altra part, són diverses les dramatitzacions que han sorgit a partir de textos poètics i narratius seus, una de les quals és la titulada *El jardí dels cinc arbres*. Estrenada al Teatre Nacional de Catalunya el 2009 sota la direcció de Joan Ollé, també es va escenificar al Teatre Principal de Palma.

Vilatans, patricis de Sinera: som a les acaballes de la faula... ⁶ ■

³ Salvador Espriu (1990): *Primera història d'Esther, dins Obres completes* (volum V. Teatre). Edició a cura de Francesc Vallverdú (Barcelona, Edicions 62), pàg. 79-80.

⁴ Agustí Pons (2013): *Esprriu transparent* (Barcelona, Proa), pàg. 275.

⁵ *Ibid.*, pàg. 525.

⁶ Salvador Espriu (1990): *Primera història d'Esther, dins Obres completes* (volum V. Teatre). Edició a cura de Francesc Vallverdú (Barcelona, Edicions 62), pàg. 136.

MARIÀ VILLANGÓMEZ, CENT ANYS DE POESIA, CIVISME I FIDELITAT

Bernat Nadal

Marià Villangómez és un dels tres prohoms de les nostres lletres que enguany són objecte d'homenatges per tot arreu dels Països Catalans, per quan se celebra el centenari del naixement de tots tres. Coincidiren en un temps i un espai, —vital per fornir la identitat—, tres figures cabdals, que van conrear la poesia (i altres gèneres); varen néixer l'any 1913: En Villangómez, en Bartomeu Rosselló-Pòrcel i en Salvador Espriu.

INFLUÈNCIES DE LA VIDA CATALANA

Es podria fer un llarg estudi comparatiu de l'obra dels tres autors que, tot i enregis-

trar substancials diferències de tarannà i de forma, també hi podríem detectar les mateixes arrels i els condicionants que genera cada època i cada poble, que serien, bàsicament, l'estada, temporal o definitiva, de tots tres, a Catalunya, i el contacte amb els intel·lectuals catalans, com Carles Riba i altres d'aquella primera part del segle XX que va ser una foguera d'iniciatives culturals i d'innovacions.

Espriu havia de ser el prosista. Rosselló-Pòrcel, el poeta. I Marià Villangómez l'enllaç entre la terra mítica de la Pitiüsa major i la resta del món de la cultura. Les influències de la metròpoli són molt fortes en Rosselló-Pòrcel, qui, abans d'anar a Catalunya, devia sentir sobre la seva esquena la bavor poètica de la gent de l'Escola Mallorquina.

Allí va rompre amb quasi tot, quant a teoria i pràctica literària, i va experimentar amb tendències importants que provenien de França i de la poesia catalana i espanyola, molt més evolucionades que la mallorquina, molt tradicional i conservadora.

Aquestes influències de què parlàvem, són encara més intenses en Marià Villangómez, que, a Barcelona, va estudiar dret de 1928 a 1933 i, posteriorment, lletres. Va ser soldat d'en Franco (les circumstàncies manen) i segurament això li va permetre exercir de mestre, primer a Sant Miquel de Balanzat i després, tres anys, a Cornellà.

NO S'ALINEA AMB L'ESCOLA MALLORQUINA

Personalment atribuec molta d'importància al temps que

Villangómez passà en terres catalanes, perquè, per dir-ho en llenguatge col·loquial, va sortir de l'ou, va fer contactes importants i amics, va llegir molt i, sense deixar de ser llenc —ben el contrari, és una icona de les Illes—, va aportar nous elements a la poesia nostrada. És cert que Villangómez, en els seus poemes, quasi sempre descriu el paisatge d'Eivissa, però es distancia del mon idíl·lic dels seus predecessors, especialment dels mallorquins i en els seus poemes hi sura —part damunt qualsevol paisatge—, una solitud íntima i genèrica que plana per gran part de la seva obra. L'amor, també hi forma part, de vegades directament i altres en forma de vincle llunyà. L'amor i els amors o els desamors són part vital de la necessitat expressiva de l'il·lustre eivissenc.

VILLANGÓMEZ, POETA CÍVIC

On rau la diferència entre els poemes de Villangómez i els dels clàssics mallorquins? Diria que en el fet que Marià posa cara i ulls al paisatge i el vincula amb la gent, amb el seu poble, o amb les persones que desitja o estima. Canta Eivissa, però des de la humanitat i la reafirmació de la cultura catalana. Villangómez és una palanca molt important en la consecució de la consciència de poble, tant en els seus poemes com en els altres treballs, que normalment són una barreja de creació i de divulgació d'aspectes de la seva terra natal.

D'ell, en Josep Maria Llompart va escriure:

“Villangómez ha treballat dia rere dia, des del temps més difícil, perquè el poble d'Eivissa prengui consciència d'ell mateix, perquè arribi a la seva pròpia veritat, a la plena assumpció de la seva autèntica cultura, aqueixa cultura catalana que li ha estat amagada i negada i que és la base irreductible de la comunitat dels nostres pobles insulars [...] I aquesta labor cívica la hi hem d'agrair no menys que la seva obra de creació literària”.

No és que haguem de recordar Villangómez (i Rosselló i Espriu), només perquè celebrem el centenari, ans aprofitam la referència temporal del calendari per mostrar i demostrar que las nostres illes han produït gent de gran vàlua i que ens cal d'honorar l'obra que han deixat, perquè és important i és la senyera literària de tots nosaltres.

Celebram el centenari d'un poeta fidel en unes actuals circumstàncies difícils, social, i políticament, el nostre poble pateix una repressió cultural extrema, propera al genocidi, amb la col·laboració de molts d'illencs i el silenci còmplice de molts d'altres. Marià Villangómez, d'una altra manera, també va patir anys de toixarrudes dictatorial i, malgrat tots els obstacles, va ser un gran mestre, d'escola i de poesia, i va bastir una obra que transcendeix la seva vida i s'enfila cap a l'infinit, com si els seus versos fossin les notes etèries d'una fuga de Bach. En ell (i en Espriu i en Rosselló) ens hem d'emmirallar.

És ben probable que tots aquells que l'hem conegut i llegit en tinguem d'ell una idea particular. La seva obra —em referiré només a la poètica—, és polièdrica i sus-

ceptible a moltes d'interpretacions.

EL JO POÈTIC DE L'AUTOR DE LA MIRANDA

Quan jo era jove tenia la idea que Villangómez era un poeta conservador i proper a l'Escola Mallorquina, per allò de les constants descripcions dels paisatges.

Ens vam conèixer devers l'any 72 o 73, un estiu que vaig visitar aquesta illa amb en Miquel Àngel Riera i la seva esposa. A rel d'aquella trobada tot va canviar. Era un home obert, culte i vam parlar de poetes catalans en general i també de música clàssica. Va ser ell qui em va donar a conèixer la Sonata per violí i piano de César Frank, que, encara ara, sovint escolt. Des de llavors vaig entendre que cadascú ha de fer la poesia que li surt del sentiment, potser de l'experiència, per assolir transmetre emocions. I això començava per llegir molt i per tenir una curiositat extrema per les influències de creadors de terres llunyanes: els poetes anglesos, francesos o italians, posem per cas.

En aquell viatge vaig comprendre que Villangómez realment res no tenia que veure amb el to dels autors de l'Escola Mallorquina, que era estètica, però també estàtica. Marià Villangómez utilitzava el paisatge, no com element d'èxtasi, ans per fer aflorar el jo poètic, possiblement molt condicionat per les circumstàncies de la seva forma de vida; i fins i tot de la vida dels altres: pagesos, mariners, etc. De fet, escrivia poemes cívics i poemes amorosos que ubicava en la seva terra tan estimada, i la humanitzava per convertir-la en un estament superior: la seva pàtria, la suma de tots

els desitjos i emocions que cabien dins ell.

Marià Villangómez escriu des de la pròpia introspecció; veu el paisatge perquè està vinculat a l'ésser humà, al seu poble; i perquè en la seva poesia hi participa directa o indirectament la seva solitud o la seva felicitat, o la dels altres. Vegem-ne un exemple:

SOMIAVA, DISTRET, ENTRE LES COSES

(Elegies i Paisatges 1933-1943)

Somiava, distret, entre les coses, com qui una veu escolta, llunyana i vehement. El viure defugia, esquerp de noses, i anava als seus enyors amb gest perdut d'absent. D'aquell món de duresa que el voltava, sentia la ferida, solament, i el dolor. Tal vegada un incert somrís mostrava, que somiava falses glòries d'il·lusió. Als ulls portava una ampla llunyania de somni: terres, ones, núvols crepusculars. Somiava una encesa companyia d'amor, i ressonava, solitari, el seu pas.

En aquest poema primerenc (escrit entre 1933 i 1943), el poeta es mostra distret, desinteressat, defugia les noses. Però sent la ferida i el dolor del món que l'envolta. No té res de contemplatiu, aquest poema, i, si continuam, ens trobam que, mentre somiava terres, ones i núvols, també somiava una encesa companyia d'amor, mentre el seu pas ressonava solitari.

L'escriptor, per ser bo, cal que redacti bé, que transmeti emocions i desperti els sentiments dels lectors; també és necessari que assenyali camins personals o formes de veure el món. I això només es pot fer des del compromís absolut. Villangómez és subtil i alhora compromès, vull dir autèntic, net, i la seva producció poètica és la veritat, la seva veritat íntima.

TROBANT LA PRÒPIA EXPRESSIÓ POÈTICA

El poeta beu de les aigües dels lírics catalans que va tractar en la seva joventut, potser de forma especial, de Carles Riba, que va ser el mestre de moltes generacions. S'inspira també en l'estètica dels simbolistes francesos i en la generació del vint-i-set: Cernuda, Guillén, Machado, Salinas, més que no amb les composicions dels poetes de la Mallorca de principis del segle passat. Ell sabia que escriure d'Eivissa era una forma de mostrar les pròpies emocions. Terra i paisatge. Paisatge i somni. Somni i amor.

Moltes de vegades no pot dissimular que és un gran líric. Tot quant expressa surt de dins ell; amor, desamor, solitud, incomprensió, i també l'estètica del compromís: sense alçar la veu, suaument, amb la fermesa d'aquells que saben que mai no faran una passa enrere. Sovint es desanima, però no deixa mai de creure que es pot salvar per mitjà de la poesia. Escriu poemes d'amor, que de vegades em resulten ambigus, inconcrets quant a l'objecte del seu sentiments, que ens els mostra entelats, algunes vegades semblen encriptats i ens dona pistes fent protagonista la pròpia Illa d'Eivissa, o es refereix a amors més o

menys inconneguts pel lector (possiblement la gent que ha viscut a prop d'ell en tengui la clau), i que, ben sovint, estan vinculats als seus somnis. Per això existeix la poesia, per transmetre emocions. Què té més, llegint-lo des de la distància, quina mena d'amors tenia, o com serien els seus rostres. Allò que importa és que quan barreja la seva intimitat i la projecta com una part del paisatge o de la seva illa aconsegueix un versos formalment perfectes i amb una

densa càrrega d'humanitat. Eivissa és la seva terra, però també és un símbol.

És el lloc on li ha tocat néixer i viure. Per això hi va escriure, amb aquest llenguatge personal, carregat d'equilibri, de lluentor... i per mitjà dels seus versos ens fa saber que ens podem redimir per la paraula, per la fidelitat a la pròpia identitat.

Així que acabaré amb un poema en el que descriu els "seus" paisatges i reconeix

que tenen una bellesa embriagadora, però aquesta mateixa bellesa li provoca un dol intens per quan és secreta per al seu dolor. Sempre el seu dolor. El titula, precisament:

Dolor.

Tot torna a ser davant els meus ulls obstinats, on l'amor se m'aboca més amarg cada dia. No eren més bells que avui els crepuscles rosats ni la vila més bella dins la llum que moria. Però m'emplena el cor fosca malenconia. Tot torna a ser davant meu com altres vegades: la blancor geomètrica de cases apilades, on es van ja encenent els llums rera els balcons; els jardins on enfonsen, badades, les palmeres el seu peu entre flors; les velles oliveres, voltades pel silenci de rostos carrerons; les robustes murades, amb l'orgull d'aguantar sobre el llom l'àgil pes gòtic del campanar; i aquests arbres ombrívols que a la copa florida –callada ja d'ocells – ensenyen, en filera, la verda gràcia de la nova primavera, i el miracle desprenen de llur olor exquisida... No; la vostra bellesa és intacta i perfecta, primavera, murs, cases, vells carrers i jardins. Ai, que aquesta beutat a ma dolor secreta fa mal, i és el meu dol més intens cor endins.

L'homenatge més gran que es pot fer a un escriptor és llegir-lo. Llegir, també és pot considerar un auto homenatge, perquè els lectors ens enriqueix amb la qualitat i la sensibilitat dels bons creadors. Caldrà, idò, tornar a llegir Villangómez i els seus companys de centenari. No per celebrar res, ans per pur plaer. ■

MARIÀ VILLANGÓMEZ

CRÒNICA D'UN CENTENARI

Fanny Tur Riera

1913. L'EIVISSA DE MARIÀ VILLANGÓMEZ

*Nua força, camí rabent, alada
cursa de transparències, dia, nit,
si en tempesta el mestral mou l'ample pit,
si el seu alè és soberga cavalcada...*¹

Marià Villangómez va néixer un divendres de pluja i vent de l'any 1913 al número 23 del carrer d'Ignasi Riquer de Dalt Vila "...quantes de vegades he escrit aquesta adreça, a tota mena de papers... Era l'adreça de la meva casa de veritat, la de la casa on vaig néixer i on vaig viure fins a la mort del meu pare..."² Sabem el temps que feia per les cròniques locals diàries que registrava l'Ajuntament de la ciutat.

La principal anècdota del dia, degudament recollida per la premsa local, va ser protagonitzada per dos homes que varen caure a l'aigua a la zona del moll de la ciutat a causa de la manca d'enllumenat públic, en contrast amb altres barris que sí que en tenien, com ara Dalt Vila i l'Eixample. Anys després el poeta dedicaria alguns dels seus versos -*Poemes del port*-, a aquesta zona per on va passejar tantes vegades.

El carrer de Sant Carles a Dalt Vila, fotografiat per Marià Villangómez. En aquest racó de Dalt Vila es troba la casa familiar coneguda com *Can Villangómez*. AISME

L'any s'estrenava a la premsa local amb la publicació d'un poema en català al·lusiú a la data tretze:

*Desmentint allò de que
lo número tretze es mal,
serà millor, molt millor,
aquest any que l'any passat...*

El dia de Sant Antoni, set dies després del naixement del poeta, el vapor correu *Mallorca* s'enfonsava en aigües de Santa Eulària. El 17 d'agost, set mesos després i finançat pel diari *La Última Hora de Mallorca*, s'inaugurava a la plaça del poble un monument que recordava els fets i l'actuació solidària dels mariners i veïns del poble. Aquell estiu havien nascut també Salvador Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Gran anyada, bona collita.

*Darrere de les naus, com una estela
que el temps no esborra, com un solc obert
a la sement més noble, fou complert
el destí d'una llengua amb llast i a la vela...*³

Al llarg d'aquells mesos estiuencs la ciutat preparava l'arribada d'uns il·lustres visitants: els socis de l'Ateneu Enciclopèdic de Barcelona. El dibuixant eivissenc Josep Costa Ferrer *Picarol* era un dels impulsors de l'excursió. Els comerços venien banderes catalanes per rebre la comitiva. No consta que cap autoritat local s'escandalitzàs per la proliferació de senyeres als carrers de la ciutat i els pobles. Santiago Rusiñol, amic de *Picarol*, havia visitat l'illa per segona vegada. **Un home se suïcidava a Mallorca perquè anava a ser desnonat. Cent anys després segueix passant.**

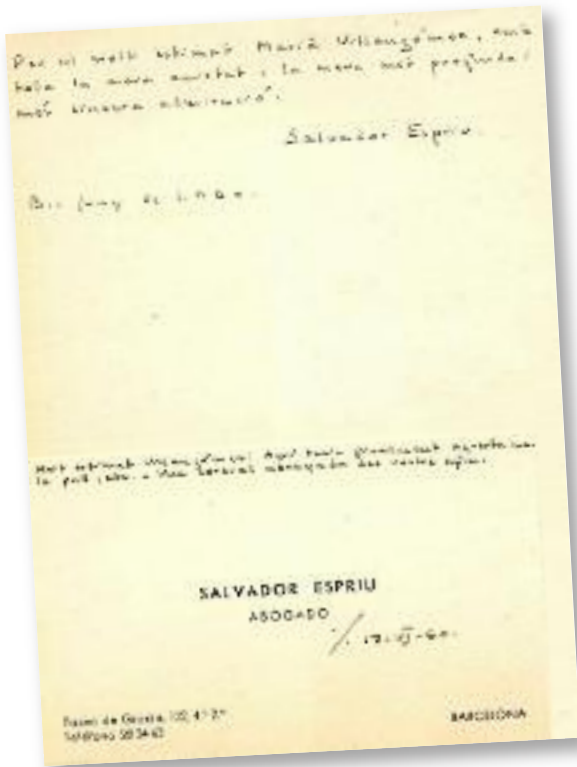
El mateix any del naixement dels tres grans escriptors esmentats apareixia publicada l'*Antologia de poetes catalans d'avui*, de la Biblioteca Popular de l'Avenç que amb un tiratge de cent exemplars incloïa poemes de Joan Alcover, Gabriel Alomar, Clementina Arderiu, Josep Carner, Víctor Català, Miquel Costa i Llobera, Àngel Guimerà, Dolors Monserdà, Apel·les Mestres, Miquel de Palol, Carles Riba, Llorenç Riber, Josep Maria de Sagarra, Maria Antònia Salvà,

¹ "Mestral". *Els dies*

² *El llambreg en la fosca*

³ "Als poetes catalans amics". *Sonets de Balansat*

Dedicatòria de Salvador Espriu a Marià Villangómez signada en l'exemplar de *La pell de brau* que forma part de la biblioteca particular del poeta eivissenc. *Llegat Villangómez*. AHE

Carles Soldevila i tants altres. Amb el temps, aquesta antologia i l'obra de molts dels seus integrants formaria part de la biblioteca particular de Villangómez, avui custodiada a l'Arxiu Històric d'Eivissa (AHE) i a l'abast de tothom que vulgui conèixer millor l'ànima del poeta a través dels seus llibres.

Aquell any de 1913 va ser també el de la polèmica per la proposta d'enderrocament de les murades de la ciutat, avui declarades patrimoni de la humanitat per la Unesco. Es volia tombar el tram que es coneixia com *sa Murada Alta*, anomenada oficialment baluard de Santa Llúcia, per tal d'unir el barri mariner de sa Penya amb el de Dalt Vila. D'aquesta zona de ses murades, Villangómez va escriure a les seues memòries que *"...no li dèiem el baluard de Santa Llúcia, nom llibresc i oficial; l'anomenàvem, popularment, sa Murada Alta (...). De petit, vaig jugar molt més al baluard de Santa Llúcia que al de Sant Joan. Més endavant, i durant molts d'anys, sa Murada Alta va ser un lloc predilecte."*⁴

A aquest racó de Dalt Vila dedicà el poema "Els murs", probablement el darrer que va escriure, segons les notes que es conserven al Llegat Villangómez de l'AHE. Per sort, el debat sobre l'enderrocament d'un tram de murada va quedar en res per manca de pressupost:

*Fou construïda forta contra els homes,
vella murada sobre més remotes murades,
i la seva duresa resisteix
així mateix l'assalt del temps...*

EL POETA

A finals de 1933, un Villangómez de vint anys i encara estudiant, va veure publicat el seu primer poema en català, "Començament de tardor". Va ser a *Diario de Ibiza* i gràcies a les gestions del seu parent i amic l'historiador i canonge-arxiver des de 1913 Isidor Macabich Llobet.

*Estovada de pluja,
la terra es deixondia
del mort estiu ardent...*

*Lliures, àgils, als cants
ascendien amb joia,
a la tarda, els ocells.⁵*

Marià Villangómez. AISME (Arxiu d'Imatge i So Municipal d'Eivissa). AISME

L'any 1933 va suposar un punt d'inflexió per a la incipient indústria turística d'Eivissa: s'inauguraren els hotels Buena-vista a Santa Eulària, Portmany a Sant Antoni de Portmany i el Gran Hotel (després hotel Ibiza i actualment hotel Montesol) propietat de la família Villangómez, al mateix temps que es fundava a les Pitiüses el Foment del Turisme. Aleshores *Es Diari* publicava una reflexió sobre els turistes que ja ens visitaven... *"Vienen a Ibiza ingleses de calzón corto, con gemelos y máquina fotográfica al hombro, que pasan aquí unas horas y como único recuerdo de su estancia entre nosotros llevan a su país el del rumor promovido por la gritería de los chiquillos que alborozados les seguían, extrañados de la rareza de su traje..."*

L'any 1963, en plena maduresa vital, Villangómez abandona la creació poètica tot i que continuarà conreant altres disciplines literàries com ara el teatre, la traducció i l'assaig.

⁴ *El llambreg en la fosca*

⁵ "Començament de tardor". *Elegies i paisatges*

EL COMPROMÍS AMB LA TERRA I LA LLENGUA

*...Vull escoltar-hi aquest parlar que arriba
de molt antic als llavis de la gent...*

“Terra natal”

Els versos de Marià Villangómez palesen un veritable compromís amb la terra i la llengua i esdevenen l'eina de reivindicació d'un llegat que malauradament és atacat des de les institucions que l'haurien de protegir i defensar -...*llengua i terra unides...*⁶- Poemes com “Contrada a cops de mot”, “Terra natal” o “La paraula”:

*...Una herència imprecisa passava de les mans,
de la ment, de la llengua del pare a les dels fills.
Amb la terra rebien uns costums i una parla;
aquesta parla pròpia per la qual eren ells,
no uns altres...*

són una declaració de principis i constitueixen els trets més importants en la seva obra literària i en el seu compromís personal, reconegut amb la distinció que li va atorgar en la dècada dels 80 el grup ecologista GEN-GOB Eivissa com a Premi Savina Especial i Honorífic. Aquest compromís va voler demostrar-lo en nombroses ocasions com ara donant suport públic a la manifestació del 22 de gener de 1999 que, organitzada pel grup ecologista esmentat i amb el lema “No més ciment” defensava la protecció de Cala d'Hort, indret amenaçat per un projecte urbanístic que no es va arribar a realitzar gràcies a l'oposició dels ciutadans i a la declaració de la zona com parc natural durant la 1a legislatura progressista.

EL MESTRE

Tot i que la seva carrera com a docent s'inicià a Palma l'any 1942, cinc anys abans, en plena Guerra Civil ja s'havia *batejat*

Estàtua de Marià Villangómez al poble de Sant Miquel. Foto: Fanny Tur. AISME

com a professor a l'Institut Santa Maria d'Eivissa “...*S'havia d'obrir l'institut i mancaven professors. Hagueren de recórrer a llicenciats, com jo... i a altra gent amb estudis universitaris... Jo vaig acceptar la proposició de molt bona gana i em varen fer professor de llengua i literatura espanyola. Les autoritats militars donaren el permís corresponent amb unes condicions: en temps de vacances o en casos excepcionals havíem de tornar immediatament al castell i fer de soldats com abans. El curs va començar després de Reis de 1937.*”⁷

L'any 1965 comença a ensenyar català als batxillers i universitaris eivissencs a petició dels propis alumnes: “...*Josep Marí, estudiant a l'institut Santa Maria, va parlar amb mi en nom seu i d'uns quants companys. Em demanaven si volia iniciar-los en l'estudi del català. Vaig accedir immediatament a la petició.*”⁸ Dos anys després, el 1967, sol·licità la seva jubilació com a mestre nacional però continuà impartint classes de català.

Marià Villangómez amb Victori Planells i Joan Murenu, membres d'UC. Foto: Toni Pomar. AISME

EL CENTENARI: L'ANY VILLANGÓMEZ

Han estat les entitats i institucions locals i insulars les que en la celebració del centenari de Villangómez han desenvolupat o donat suport a un intens programa per celebrar aquesta efemèride. Més enllà de les exposicions (*Villangómez, fotògraf; Marià Villangómez: terra natal; Villangómez: escolto la teva veu*, etc.), s'han celebrat i organitzat al llarg de tot l'any recitals i rutes literàries, premis de redacció i dibuix per a escolars, caparrots, concerts i representacions teatrals, conferències i taules rodones.

Ens quedam però amb tres fites que perduraran més enllà de 2013: les publicacions al voltant de la seua figura, la reedició revisada de la seva obra poètica completa, tants anys esperada i tantes vegades reclamada, impulsada per l'Institut d'Estudis Eivissencs (IEE) amb el suport de les institucions locals, un vídeo amb el poema “La paraula” i la ruta Els llocs de Villangómez.

⁶ “Contrada a cops de mot” *Declarat amb el vent*

⁷ *Llocs viscuts*

⁸ *Llocs viscuts*

Marià Villangómez a la finca familiar de Ca na Rafala. Foto: Alfons G. Prats. AISME

El programa Els llocs de Villangómez és un recorregut per la ciutat a través dels seus versos. Un passeig de la mà dels poemes que va dedicar als barris i a alguns racons de l'illa i que des d'ara formen ja part del paisatge urbà d'Eivissa en un projecte impulsat per l'Arxiu Històric d'Eivissa, entitat que custodia la biblioteca particular del poeta. Sa Riba, sa Penya, els carrers de la Marina i Dalt Vila, es puig des Molins i els vells molins que el coronen, *Can Villangómez*, el mirador de la plaça de l'Ajuntament, o el col·legi públic que porta el seu nom són algunes de les *parades* d'aquest passeig literari. Setze ceràmiques de *Toniet* per a una ruta que ha de posar en valor una ciutat, uns costums i uns paisatges que va saber glossar millor que ningú.

Les Pitiüses i les Balears han aportat a les lletres catalanes alguns dels seus més grans poetes i això ens fa grans com a poble. L'efemèride hauria estat una magnífica oportunitat

per declarar d'una manera conjunta el 2013 l'*Any de la poesia catalana*. No ha estat així però esperem que almanco s'hagi sembrat una llavor que pugui sobreviure més enllà de les envestides que està patint la nostra llengua, la catalana.

"Ses Feixes" / La miranda

*Aigua i terra en abraçada
inextricable i fecunda,
humitat que els camps inunda
subtil i quadriculada,
conreus de verdor ofegada,
nivell de feina i tranquil·la
aigua negrosa que asila
la granota fugissera.
I munta al cel la palmera
per saludar naus i vila.*

Marià Villangómez amb la seua cunyada i les seues nebodes a la casa familiar del carrer de Sant Carles de Dalt Vila. Foto: Alfons G. Prats. AISME

llengua i Terra

2013 CENTENARI

MARIÀ VILLANGÓMEZ

Antoni Riera,
professor i periodista

BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL I SALVADOR ESPRIU:

dos amics de vint anys

Ara no sé com ho hauria de dir, però llegint *Dos amics de vint anys*, el darrer llibre de Sebastià Alzamora, m'he sentit instal·lat prou còmodament en el coneixement previ que tenia dels dos poetes per copsar-hi detalls amagats que m'han fet gràcia i alhora prou ignorant per no veure-hi els anacronismes o les inconcrecions de què parla ell en la nota aclaridora que tanca el llibre. Amb això vull dir, sí, que és possible que un lector del tot profà en les figures de Rosselló-Pòrcel i Espriu hi trobi a faltar alguna explicació més, com també

ho és que un expert hi vegi estirabots inconvenients. Més enllà de tot això, *Dos amics de vint anys* és l'aportació en forma de novel·la que Sebastià Alzamora ens fa en aquest any del centenari del naixement de Salvador Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel (i també de Marià Villangómez, que, òbviament, no té presència en el llibre), un adveniment que arreplega totes les gràcies amb què ens obsequia l'escriptor llucmajorer en les seves novel·les: sempre hi trobam la cura lingüística, el cabal lèxic, la sintaxi àgil, el verb exacte, el gir sorprenent; els diàlegs ben travats, consistents, capaços de donar força als personatges; la caricatura en

aquest cas delicada en referir-se a Espriu o a Rosselló, però mordaç i viperina en acostar-se a la figura patumil (disculpau la llicència) de Carles Riba; el retrat d'un temps passat i els paral·lelismes inevitables, (potser metafòrics?) amb el temps d'ara.

ELS DOS PERSONATGES

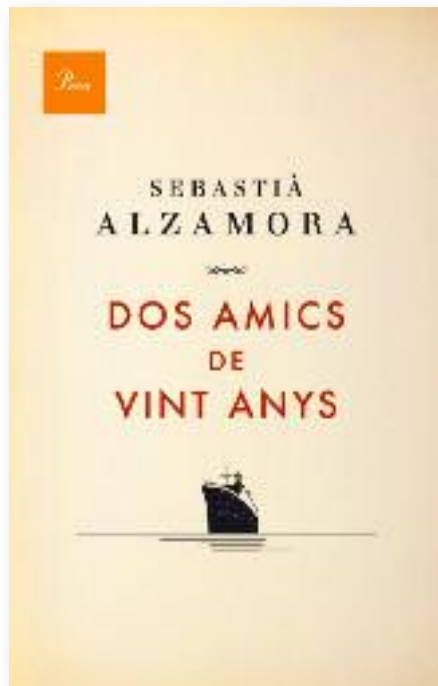
L'autor de la novel·la aquesta vegada ha hagut de fer un exercici de contenció de la seva expansivitat narrativo-descriptiva. El motiu? Qui ens conta la història en primera persona, aquesta vegada és Salvador Espriu. Vull pensar que Alzamora ha fruit fins al moll de l'os pensant que qui parlava era l'autor de *La pell*

de brau i no ell mateix. Alzamora retrata (sense por d'entrar en la caricatura) tots els complexos i manies que envoltaren Salvador Espriu i que n'acabaren configurant la imatge pública. Aquell home fosc, malaltissament discret, clenxinat, desnerit, pulcre, agorafòbic, estugós, asexual, contrasta en el llibre, i s'hi complementa, amb el personatge vital, audaç, àvid de glòria, seductor, protagonista, de Bartomeu Rosselló-Pòrcel. L'Espriu-narrador, sempre anomenat "prosista" per Rosselló, sent admiració (potser enveja) davant el tarannà del poeta mallorquí: "En el moment més inesperat, en Tomeu treia de dins seu - com els mags que treuen conills d'un barret- alguna

facècia que tenia la virtut de fer riure les dames". A les dames, i "a mi també em feia riure", diu Espriu suggerint per ventura quelcom més que una amistat. I així és com veu Bartomeu Rosselló-Pòrcel, plantat a la coberta del Ciudad de Cádiz, on els joves participen en el creuer organitzat pel Govern de la República per als joves universitaris: "Despentinat, la camisa blanca espitregada i lleument esquitxada per les gotes d'aigua de mar que el vent transportava, amb un somriure al rostre gairebé tan enorme com el blau del cel que envoltava la seva figura alta, robusta i un pèl desmanegada".

LA POESIA

Amb la força que dóna tenir damunt la taula narrativa dos homenots de la talla d'Espriu i Rosselló, Alzamora pot ser valent i donar la rellevància que es mereix a la verdadera protagonista de la novel·la, que és la poesia. Ho pot fer citant textualment versos transparents, com aquests de la Divina Comèdia: "Puro e disposto a salire alle stelle"; però també amagant-los dins

la narració d'Espriu o dins els diàlegs dels personatges. És així que Espriu es demana "tu que esperaves el moment de totes les seguretats, estàs segur de ser aquí, dins aquest llit de llençols blanquíssims?" O quan Rosselló, dins el purgatori de les ombres ens recorda que "mumare sol brodar asseguda davant es portal de ca nostra" (*la teva mare broda en el carrer de l'Om*). També quan són represos

per la gorgona-mestra de dansa de les seves admirades Amàlia i Mercè, hi ha espai per al joc poètic de l'autor: "Degustàvem a glops el beuratge calent i la nostra freda dissort" (*beviem a glops aspres vins de burla, el meu poble ijo*). O també quan diu el narrador-Espriu que "hauríem deixat enrere sense dilació el nostre país per fugir nord enllà" (*Oh, que cansat estic de la meva covarda, vella, tan salvatge terra, i com m'agradaria d'allunyar-me'n nord enllà*). Els mateixos versos, aquests darrers, que alenen igualment quan diu Espriu que "jo també era tan covard com salvatge". I desenes més d'exemples que hi trobaríem o que a mi mateix m'hauran passat per malla. És la mostra, voluntària o no, que la vida i la poesia, la vida i la literatura si es vol, són indes-

triabls l'una de l'altra, per més que no parlem de literatura biogràfica o vivencial.

Però la poesia hi és amagada i també hi és tema central de conversa i forma part substancial de la trama i dels diàlegs, que ens mostren l'enfrontament dels poetes joves amb la tradició que tanmateix no gosen defugir. És aquí on Espriu-Alzamora s'acarnissa en la caricatura de Carles Riba, que "personifica les velles mentides dels passats" i de qui Rosselló diu que "per més que me'l miro, encara no he endevinat on té el sexe". Tanmateix, és també en l'acceptació dels mestratges que es mostra una altra de les diferències entre Rosselló i Espriu. Mentre el mallorquí reconeix la vàlua del seu mestre Gabriel Alomar, o es deixa agombolar pel cenacle poètic de Riba, Espriu es mostra més altiu i pretén ser impermeable a les influències de les tendències immediatament anteriors. Crida l'atenció que una de les poetes valorades per Espriu-Alzamora sigui Maria Antònia Salvà. Hi deu tenir res a veure que sigui paisana de l'autor de *Sara i Jeremies?* Un dels passatges elaborats per a la glòria de *Dos amics de vint anys* és el debat poètic entre els dos amics protagonistes, les seves amigues Tineo i Muntanyola i uns joves Marià Manent, Joan Teixidor i Joan Vinyoli.

El fet d'escriure una novel·la des del futur com fa Alzamora, permet atorgar als seus personatges el do de la profecia indubtable. Així Rosselló enfloca amb seguretat inaudita a Espriu: "Ets un tresor nacional de Catalunya! La cosa hebrea et confereix aura de profeta: algun dia seràs la veu del teu poble, prosista Espriu", i l'encerta!

diu: "Aquest espectacle grotesc de la proclamació de l'estat català que va perpetrar l'insensat d'en Companys. La ridícula tomacada que alguns dels nostres companys varen perpetrar contra en Portela. Tot plegat és un rebombori insuportable. I, el que és

epilèptica, la legitimitat i el punt d'honor que mai no ha tingut com a dirigent". El mallorquí, davant aital argument, ho té clar: "Tot fa pensar que ets un burgès de l'alçada d'un campanar".

La guerra ho esvaïrà tot. Amb Rosselló ja mort, el Ciudad de Cádiz fou torpedinat i García Lorca ja no podria tocar pus mai el piano de la residència d'estudiants on Rosselló va fer de bibliotecari.

DOS AMICS, TANMATEIX

Les diferències polítiques generen un distanciament, un refredament entre els dos amics. En la distància i en el temps, però, Espriu reconeix que "aquell matí va succeir una de les coses més decisives de la meua vida. Espero que, de la seva, també". Els dos amics tenien també diferències pel que fa a l'actitud davant la vida. Rosselló creia que "la glòria és l'estat natural al qual ha d'aspirar un home. No hem vingut a aquest món per fer-hi només un bon passar, sinó per fulgurar amb una intensitat nova". En canvi Espriu pensava que "bé hi ha d'haver zones d'ombra, també". I tanmateix "és en la discrepància que se cimenten les amistats veritables". Per això, el poeta de Sinera acaba convencent-se que Rosselló va tenir "una vida plena, autosuficient pel que fa al seu sentit i als seus propòsits, i tan generosa en els èxits, en les mancances i els fracassos, que justifica per si mateix l'existència i la peripècia de cadascun de nosaltres".

PS. No he dit que el llibre (el llibre físic) m'ha agradat molt. La portada, el color crema, el vaixell minimal, com un amic que ve de mar enllà, perquè no l'enyorem tant. ■

LA MORT

Però hi ha un element que ho trastoca tot i que marca les anades i vengudes temporals de la novel·la: la mort de Rosselló. El llibre s'obre i es tanca amb la vetlla del malalt al sanatori del Brull per part d'Amàlia Tineo, Carles Riba i el mateix Espriu, que ja de bon principi ens deixa clar que "al sanatori del Brull s'hi ve únicament a morir". A aquests passatges cal afegir-hi els que Alzamora titula com *Les ombres* on l'autor sembla voler acostar-nos d'una manera més íntima i lírica la figura de Rosselló, que ens parla amb un llenguatge oníric, fet de talladures, des del trànsit entre aquest món i l'altre. És potser per això que hi grinyola l'ús de l'article salat, que conviu amb formes del català estàndard, en comptes d'acostar-se més al mallorquí dialectalitzant que per ventura faria més versemblant la tria de registre.

LA POLÍTICA

Alzamora deixa clares les diferències d'origen de Rosselló i Espriu. El primer recorda que "són pobres, a

casa meua, i van tenir molt poca instrucció. Si no hagués estat per n'Alomar, jo no hauria pogut de cap manera venir a estudiar aquí, a B a r c e l o n a ", mentre que el segon es lamenta que "per desgràcia meua, jo només sóc un fill de notari d'Arenys de Mar, de rectes costums i hàbits pulcres. Així un no es guanya la posteritat, amic meu". Es a partir d'aquí que es fonamenten també les diferències ideològiques dels dos amics. Espriu es mostra escèptic i decebut amb la república "bona part de la seva fragilitat va venir dels desencerts i les mancances dels que en van ser els dirigents, per anomenar-los d'alguna manera". Mentre que Rosselló escampa al vent la seva condició de republicà i és agent implicat en el llançament de tomàtiques al governador civil Portela, arran dels fets del 6 d'octubre, que generen alhora una acalorada discussió entre el poeta de les ombres i el versador del foc. Espriu

pitjor, completament estèril". Tot al contrari, Rosselló replica: "M'he aturat a mirar el món on visc i m'he adonat que cal prendre-hi posició, en lloc de deixar que la vida et passi gentilment pel costat, com una brisa marinera. Jo no sóc bolxevic. Sóc revolucionari".

I com si visquessin l'any 2013 i el president es digués Mas i no Companys, els amics es fan retrets, i rèpliques i contrarèpliques: "Com a país, estem en situació d'emergència, i és en moments com aquest quan es veu de quina part està fet cadascú", diu Rosselló, que és respost per Espriu: "Companys va voler obtenir amb un gest de desesperació, amb una convulsió

EL CONFLICTE EDUCATIU

obert tot l'any per voluntat del Govern Bauzá

M. Antònia Font
Secretària de política educativa i normalització
lingüística de l'STEI Intersindical

Som a un moment important d'una mobilització històrica, que ha tenguut un fort ressò dins i fora de les illes, protagonitzada pel col·lectiu docent de les illes Balears. Una mobilització sense precedents que ha tenguut el suport de tota la comunitat educativa i de la ciutadania de les illes Balears i ha generat una onada de solidaritat i d'admiració per la seva força, unitat d'acció i capacitat d'organització. Una lluita duita endavant per docents,

sindicats, pares i mares i alumnes per aconseguir un ensenyament de qualitat, inclús i en català.

Per a nosaltres les claus de l'èxit de la mobilització -i pendents encara d'una anàlisi conjunta amb tots els actors que hi han intervingut- passarien per considerar en primer lloc la passa endavant d'uns docents valents i decidits que, cansats de les retallades i d'atacs constants a la llengua i al professorat, proposen a sindicats i companys la vaga indefinida. Durant tot l'estiu es fan as-

semblees, reunions, rodes de premsa, vídeos, concerts per preparar la convocatòria de la vaga indefinida.

En segon lloc la resposta dels sindicats STEI i FE CCOO convocant conjuntament la vaga indefinida al sector d'ensenyament públic dia 3 de setembre, que propicia que FETE UGT i ANPE hi donin suport. L'Assemblea de docents, amb una gran capacitat de convocatòria i d'organització, també enregistra una convocatòria de vaga indefinida dia 5 de setembre.

L'STEI i FE CCOO convoquen, uns dies més tard, vaga indefinida per als treballadors de l'ensenyament privat concertat i per a les cooperatives d'educació, sempre compromeses amb una educació en català i de qualitat.

Un factor molt important i decisiu és l'actuació de la FAPA, la COAPA i les Associacions de pares i mares d'Eivissa, Formentera i Menorca que han fet costat als docents i a les seves reivindicacions. Tenim la sort de comptar amb uns pares i

mares preparats i compromesos. Un cop començada la vaga, les AMIPA proposaren la campanya "aules buides" i no dugueren els seus fills a classe durant un dia o dos per setmana per ajudar els mestres a aconseguir les seves reivindicacions. Així estava ben clar que la lluita dels mestres i professors era la lluita de tots.

Però els autèntics protagonistes són els docents de totes les illes, tant de la pública com de la privada concertada, els de les cooperatives d'ensenyament i els alliberats sindicals que han secundat la vaga indefinida. Els primers dies amb un 90% de seguiment i un tant per cent molt alt durant la tercera setmana de vaga.

La nostra Universitat ha tengut també un paper important de suport, d'assessorament i de participació. Ho ha fet amb al·legacions, informes, estudis, articles, manifestos, fets des de diferents facultats i departaments de pedagogia, de filologia catalana i anglesa, ha ofert assessorament jurídic... fins i tot el rector s'oferí com a mediador.

No podem oblidar tampoc els dos anys de mobilitzacions anteriors, concentracions, manifestacions, vagues d'un dia, de dos, una vaga de fam i altres mobilitzacions fetes des de la unitat d'acció entre sindicats, pares - mares i alumnes.

L'existència de plataformes i assemblees establertes a cada illa. La Plataforma Crida, que fa dos anys que hi treballen conjuntament docents i pares i mares, ha aconseguit fer accions a cada centre, tancades, debats, perolades i difondre les camisetes verdes que tots hem decidit adoptar com l'element que ens identifica i ens uneix. L'Assemblea de mestres i professors en català, present a totes les illes, des del juliol del 2011, ha estat impulsora de la campanya dels llaços - nascuts a un IES de Mallorca i els ha escampat arreu dels Països Catalans. El juny de 2012, l'Assemblea de mestres i professors en català de les Illes Balears, juntament amb l'STEI i Drets Humans de Mallorca, varen anar al Parlament europeu per denunciar la vulneració dels drets lingüístics i socials de

la comunitat lingüística catalana, per part del govern Bauzá (PP). L'STEI ha estat promotor de la creació de la Plataforma Enllaçats per la Llengua que funciona a tots els Països Catalans. A més dels nostres tres sindicats STEI Illes Balears, USTEC-STES del Principat i STEPV Inter-sindical del País Valencià, hi ha altres organitzacions com Acció Cultural del País Valencià, Escola Valenciana, Amics de la Bressola... El 9 de març de 2013 Enllaçats per la Llengua va fer una mobilització conjunta a totes les illes el mateix dia i arreu dels PPCC. Dia 12 de març del 2013 culminà la seva acció al Congrés de diputats a Madrid amb una acció conjunta amb el CIEMEN del Principat, A Mesa pola normalizacion de Galícia, Konseillua del País Basc, Escola Valenciana del País Valencià i els Enllaçats per la Llengua.

Dins aquest apartat de feina prèvia i estructurada s'ha de comptar amb els Enllaçats d'Eivissa, la Coordinadora de professors preocupats d'Eivissa, els Docents associats de Formentera, la Plataforma per l'ensenyament públic de Menorca, la

de Manacor... Totes aquestes entitats han fet i fan un treball que ha propiciat l'èxit de la mobilització actual.

La via judicial també ha ajudat a incrementar la mobilització. S'ha duit endavant pels sindicats STEI Intersindical i FETE-UGT -que varen impugnar el juny el Decret TIL i demanaren la suspensió cautelar del calendari d'aplicació- i per part del PSIB-PSOE, que va dur la Llei de funció pública davant el Tribunal Constitucional i el desembre de 2013 hi ha duit el Decret llei TIL. La feina dels grups parlamentaris de l'oposició ha duit la situació del conflicte i la preocupació per l'educació al Parlament i a la societat en general.

També s'ha de valorar el paper que han tengut les Associacions de directors i la d'inspectors, que han treballat perquè la mobilització assoleixi els seus objectius, es mantingui l'autonomia de centres i es compleixi la legislació vigent. Fora de la comunitat educativa hi ha hagut entitats que han expressat el seu suport als docents que han fet vaga, com l'OCB,

Acció Cultural de Menorca o l'Institut d'Estudis Eivissencs, el Consell de la Societat civil de Mallorca, l'Assemblea de Moviments Socials dins les nostres illes i a fora el moviment Enllaçats per la Llengua, Acció Cultural del País Valencià...

Finalment tres aspectes més. L'església de la part forana de Mallorca ha fet un manifest de suport i fins i tot el bisbe ha demanat la solució negociada del conflicte. I molts d'Ajuntaments, fins i tot del PP, han fet resolucions a favor de les reivindicacions dels docents i en contra del TIL i n'han demanat la voluntarietat d'aplicació.

Però, l'agent catalitzador de primer ordre d'aquesta mobilització social, ha estat en José Ramón Bauzá. A l'estiu quan ja estava anunciada la vaga a l'inici de curs, no convocà ni els sindicats ni tampoc l'Assemblea de docents, a parlar del tema amb la intenció d'evitar un inici de curs anormal. S'imposa el seu estil de governar, autoritari, impositiu, repressiu i de tallar caps i expedientar fun-

cionaris. El 31 de juliol s'obren expedients disciplinaris a tres directors de Menorca. Un fet que aixeca gran quantitat de docents per la injustícia que suposa. Dia 6 de setembre, l'STEI i FETE UGT guanyen, davant el Tribunal Superior de Justícia Illes Balears (TSJIB), la suspensió cautelar del calendari d'aplicació del TIL. Bauzá el mateix dia, publica un decret llei per burlar la sentència del TSJIB. Aquest fet és un dels detonants que

suma més gent a la vaga i més persones se solidaritzen amb la causa dels docents. Aquí el conflicte traspassà les parets dels centres i passà a la societat civil. Molta gent s'acostava a nosaltres i ens deia: "Això ja no és un problema de l'escola i dels docents. Això és un problema de tots. No volem ser governats d'aquesta manera"

Un dels punt culminants va ser la manifestació de suport de la societat civil a la

comunitat educativa. Des de l'inici de la mobilització vérem, tant des dels sindicats com des de l'Assemblea de docents, la necessitat de convocar un acte on la ciutadania pogués expressar el seu suport a les reivindicacions dels mestres. I així fou que es produí una de les manifestacions més multitudinàries de les illes. Més de 120.000 persones sortiren al carrer dia 29 de setembre a totes les illes.

Mentrestant el Govern Bauzá no ha mogut peça, no ha escoltat els docents ni el clam i la veu d'aquest milers de ciutadans illencs que ara tenen una cosa més clara: el president no escolta la veu del poble. I els docents no perden suports i continuen la lluita. El Govern decideix no resoldre el conflicte i per tant el conflicte resta viu i obert i cerca noves vies de solució, posa en evidència els polítics que ens governen i la seva incapacitat per trobar un acord amb la comunitat educativa, hi marca més distància on hi hauria d'haver entesa i ens empeny a fer una reflexió més profunda sobre les causes d'aquest problema que durarà fins que faci falta, aquest curs i l'altre si no es troben solucions abans.

S'ha aconseguit posar l'educació a primera línia del debat. Ara ja lluitam també contra la LOMCE. Una llei orgànica també rebutjada per la comunitat educativa. Es preparen noves mesures de pressió. S'escampa la mobilització a la resta de l'Estat amb la feina dels sindicats i els docents organitzats en assemblees verdes, grogues... Nosaltres tenim en Bauzá i tots tenim en Wert! La lluita no ha acabat: Voluntarietat d'aplicació del Til, no a les retal·lades, no a la LOMCE! ■

El Decret de tractament integral de llengües (TIL): la part més visible d'una estratègia per a debilitar l'ensenyament públic

Francesca Salvà Mut
 Doctora en Ciències de l'Educació
 Professora del Departament de Pedagogia
 Aplicada i Psicologia de l'Educació

D'entre les diverses opcions per encarar l'anàlisi del TIL, he decidit centrar-me en el seu significat i implicacions en el context de la política educativa actual. Hi ha molts indicis probatoris que el TIL forma part d'una estratègia més global per debilitar l'ensenyament públic, estratègia que el Partit Popular porta a terme aprofitant les majories absolutes obtingudes a les eleccions autonòmiques de maig de 2011 (Balears) i a les generals de novembre de 2011; tot això amb la coartada de la necessitat de contenir el dèficit i de que no hi ha alternativa possible.

Per a desenvolupar aquest plantejament em centraré en tres actuacions que conformen el nucli "dur" de la política educativa del PP i en els discursos que utilitzen per a legitimar-les. Són les següents: (a) Les retallades i el discurs de la única opció possible; (b) La Llei Orgànica de Millora de la Qualitat de l'Educació (LOMQE) i el discurs de la qualitat

de l'educació; (c) El TIL i el discurs del trilingüisme. Per acabar, proposaré una anàlisi dels elements en comú: el que denomino les tres "I".

LES RETALLADES I EL DISCURS DE LA ÚNICA OPCIÓ POSSIBLE

La reducció de la partida pressupostària dedicada a educació a Espanya, incloent els pressuposts del govern central i els autonòmics, ha estat del - 4,1% en els de 2012 del-7,3% en els de 2013 (European Commission, 2013a).

La reducció per part del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports ha estat del - 22% (2012) i del -25,8% (2013) (European Commission, 2013b).

En el cas de Balears, el pressupost global de la Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats inicia la seva tendència descendent en el del 2011 (que fou de 855.522.494,05 front als 899.382.617,41 de 2010). Aquesta tendència s'accentua en els anys següents,

¹ Aquest text són les notes que vaig emprar en una intervenció que vaig fer en la taula d'anàlisi que, sota el títol "TIL: parlen els experts" va tenir lloc en el Club Diario de Mallorca el passat 5 de novembre. L'anàlisi que es fa del TIL no inclou el tema lingüístic, atès que les altres tres persones de la taula el varen abordar. En aquest sentit, el text es pot completar amb les informacions que figuren en el Dossier d'actualitat núm. 2 del Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació, titulat Sobre el model lingüístic de les Illes Balears, coordinat pel professor Ramon Bassa i Martin <http://pape.uib.es/sites/default/files/dossier-d-actualitat-num-2-op.pdf>

essent el pressupost de 2013 de 743.572.807 (disminució del 17,3% en relació a 2010) (Salvà, 2013). Aquesta baixada afecta de manera desigual les diverses partides que conformen els pressupostos d'educació, tal com es pot apreciar a la figura 1.

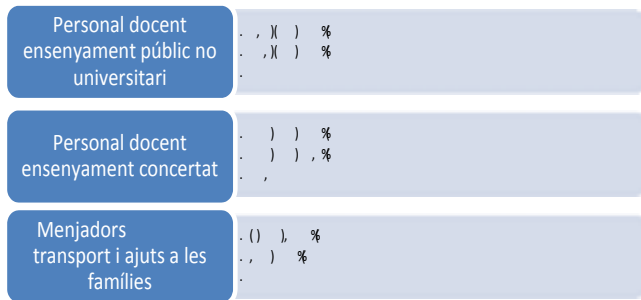

Figura 1. Evolució pressupostos educació a Balears.
Font: Salvà (2013).

El discurs mitjançant el qual s'intenten legitimar aquestes retallades és el discurs tecnocràtic de l'única opció possible. Mentre, però, entre 2008 i 2011 hi ha onze països de la UE que han mantingut la despesa en educació o l'han augmentat: Bèlgica, R. Txeca, Alemanya, Luxemburgo, França, Malta, Països Baixos, Àustria, Finlàndia, Suècia i Eslovènia (European Commission, 2013a).

LA LOMQE I EL DISCURS DE LA QUALITAT DE L'EDUCACIÓ

La LOMQE es presenta associada al discurs de la millora de la qualitat de l'educació. La seva anàlisi posa de manifest que aquest concepte de qualitat es fonamenta en:

- La recentralització de l'educació (currículum, proves de revàlida, ...).
- La disminució i/o supressió dels elements de compensació (programes, ajudes, ...).
- El reforçament del paper de l'Església catòlica (assignatura de religió, finançament amb fons públics de centres segregats per sexe, més facilitat pels concerts educatius, ...).

- La supressió dels elements de formació i participació democràtica (assignatura d'Educació per a la ciutadania, Consells Escolars, ...).

Es tracta d'una llei que suposa un retrocés en un element importantíssim de la qualitat en educació, com és l'equitat. Tal com assenyalava en un text recent (Salvà, 2013, 48-49):

“Després de suprimir els programes de suport a una escola que promou l'equitat, en la línia de sistemes tan citats com el finès, ara es dedicaran diners a sistemes de revàlida i de control de coneixements que imposaran la unificació de continguts i un ensenyament adreçat a aprendre a fer exàmens. Dels resultats dels exàmens dependrà bona part del finançament. Per tant, la selecció de l'alumnat i la uniformització dels continguts s'imposaran com a estratègia per a la supervivència dels centres educatius. És l'estratègia de donar al qui més té. La compensació a la inversa”.

EL TIL I EL DISCURS DEL TRILINGÜISME

D'acord amb el Decret 15/2013, de 19 d'abril, pel qual es regula el TIL, la seva finalitat és que tots els alumnes de la comunitat autònoma de les Illes Balears, “en acabar l'educació obligatòria, han d'assolir una competència lingüística i comunicativa en les dues llengües oficials i en una llengua estrangera, prioritàriament l'anglès” (art. 3).

L'assoliment d'aquesta finalitat, implica respectar un seguit de principis, dos dels quals són (art. 4):

- “Participació i col·laboració de tots els agents educatius en les decisions que afectin el sistema educatiu, amb la finalitat de contribuir a la consecució dels objectius, d'acord amb allò que estableix la normativa bàsica estatal i mitjançant els òrgans de participació que preveu la normativa vigent”.
- “Flexibilitat i adaptació del tractament de les llengües a la realitat social de cada centre”.

La realitat té poc o gens a veure amb el discurs que figura en el Decret del govern. La posada en marxa del TIL s'ha imposat amb un calendari impossible per al curs 2013/14, que obliga a implementar-lo de manera obligatòria a: infantil (1r), primària (1r, 3r, 5è) i ESO (1r). I no té en compte el que és obvi: (a) un model d'educació plurilingüe no pot fer-se sense tenir en compte la situació de partida i els recursos humans i materials necessaris per a la seva implementació; (b) requereix, per tant, planificació, adequació a la realitat dels centres, dotació dels recursos humans i materials necessaris i el consens dels principals implicats.

QUÈ TENEN EN COMÚ LES DIVERSES ACTUACIONS? LES TRES "I"

L'anàlisi de les tres actuacions i els discursos "legitimadors" construïts al voltant d'aquestes ens duu a concloure que tenen en comú el que anomenem les tres "I":

- La I de la INCOHERÈNCIA entre el discurs i les actuacions: les retallades no són l'única opció possible, la LOMQE no afavoreix la qualitat de l'educació, el TIL no afavoreix el trilingüisme.
- La I de la IMPOSICIÓ a la comunitat educativa (alumnat, famílies, professorat).
- La I de la INCOMPETÈNCIA: actuacions que no només no resolen problemes sinó que en creen de nous i que no només no respecten sinó que van en contra de les evidències científiques en relació a l'educació.

Aquestes tres "I" són, ara per ara, el problema més important de l'educació a les Illes Balears. Cap sistema pot suportar un nivell de pressió i d'estrès com el que sofreix en aquests moments el nostre sistema educatiu. I tot provocat per la incoherència, la imposició i la incompetència d'aquells que, paradoxalment, tenen per obligació liderar la millora real del sistema.

La fita de debilitar l'ensenyament públic és perversa. Fins i tot és antidemocràtica ja que fa malbé el dret a l'educació i, per tant, l'accés a altres drets bàsics, com son el treball, la salut o la participació ciutadana.

La societat de les Illes Balears ha entès molt bé que és víctima d'una gran malifeta. I per això ha protagonitzat una mobilització sense precedents. Si volgués rectificar, el Govern ho tendria fàcil; bastaria que apliqués els principis que figuren en el seu propi Decret.

REFERÈNCIES

Decret 15/2013, de 19 d'abril, pel qual es regula el tractament integrat de les llengües als centres docents no universitaris de les Illes Balears (BOIB 53, de 20 d'abril de 2013).

European Commission (2013a). *Education and Training. Monitor 2013*. Spain. Recuperat de ec.europa.eu/education/monitor (2013, 30 d'octubre).

European Commission (2013b). *Education and Training. Monitor 2013*. Recuperat de ec.europa.eu/education/monitor (2013, 30 d'octubre).

Salvà, Francesca (2013). Les polítiques d'educació. A VVAA (2013). *Cap a on anam?. Els ciutadans de les Illes Balears*. Palma de Mallorca: Fundació Gadeso. P. 36-51. ■

A PROPÒSIT DEL "TIL"

Jaume Fiol
professor de Llengua del col·legi La Porciúncula

D'entre totes les sensacions que ha generat la discussió i aprovació del tristament famós TIL (Tractament Integrat de Llengües), últimament n'hi ha dues (almenys, en el meu cas) que sobrepassen la resta: vergonya i rubor.

Si Steven Spielberg hagués volgut realitzar una pel·lícula mínimament seriosa en lloc d'aquella vulgaritat lacrimògena d'"E. T.", ens hauria d'haver presentat un alienígena absolutament estupefacte davant la barbàrie humana, però al mateix temps impressionat per la nostra forma d'organització intel·lectual. Més quan,

segons sembla, l'equip de reproducció del cineasta no havia fet els deures, i va sortir el que va sortir. Passa el mateix amb el Govern Bauzá, que ha engegat un nou projecte educatiu, sense tenir clar ni els objectius, ni els continguts, ni els procediments, ni els criteris d'avaluació, i ha sumit els docents en un desconcert generalitzat, i a la societat balear en una perillosa deriva de fractura social.

El que ha proposat el Govern Bauzá no és un TIL, sinó un TDL (Tractament Distribucional de Llengües) o, en tot cas, un CIL (Currículum Integrat de Llengües), però mal fet, doncs el CIL està basat en les similituds fonològiques, morfològiques, sintàctiques i semàntiques de dues o més

llengües pertanyents a una mateixa família lingüística, entre les quals es realitza un estudi comparatiu morfofuncional. Cap objecció, per tant, a que s'inclogui en el CIL tant el català com el castellà. No obstant, no passa el mateix amb la llengua anglesa que, òbviament, pel fet de pertànyer a una altra família lingüística diferent de la romànica, hauria de ser substituïda pel portuguès, l'italià o el francès (si es volgués fer bé, és clar).

Durant aquests mesos de polèmica i acusacions recíproques no he sentit a ningú de la Conselleria, ni dels sindicats, ni de l'Assemblea de Docents, que explicàs el que és el TIL. Només hem escoltat generalitats, vaguetats, o autèntiques

bajanades que res tenen a veure amb la base real del problema. Si formulam la pregunta: "Què és el TIL?", després d'uns segons de dubte i incertesa, obtindrem idèntica resposta: "Consisteix en estudiar un 33% del currículum en castellà, un 33% en català i un 33% en anglès." Doncs no, senyors. Això no és el TIL. El TIL va molt més enfora, i ve també de molt més enrere.

El TIL no té res a veure amb una distribució percentual de les matèries, sinó que té a veure amb el que al principi d'aquest article hem anomenat "forma d'organització intel·lectual". Realment, el TIL és una teoria. Una teoria basada en certs supòsits de la gramàtica generativa (espe-

cialment, els estudis de Noams Chomsky de finals dels 50 i principis dels 60); en altres de la psicologia evolutiva de Jean Piaget (de principis dels 70); i en altres de la teoria de la "transferència" (les habilitats competencials desenvolupades per mitjà d'una llengua, poden ser transferides a una segona llengua quan s'arribi a un nivell gramatical mínim en aquesta llengua), enunciada pels lingüistes i lògics funcionalistes americans a principis dels 80. Fins i tot n'hi ha alguns que creuen que podríem retrocedir en certs aspectes a l'obra d'Immanuel Kant o d'Ernest Cassirer.

Tot aquest "corpus" teòric ve a dir que el fonamental és la distinció entre llenguatge (facultat específica humana per a produir sons articulats) i llengua (conjunt limitat de signes mínims). I que dels dos elements de la dicotomia, el fonamental és el llenguatge; doncs, si, com es comentava

al principi, arribassin marcians intel·ligents a visitar-nos, el que els resultaria sorprenent seria la nostra doble capacitat articuladòria. El fet que uns parlessin català, altres castellà i altres anglès, seria totalment secundari. Així que el TIL (autèntic) afirma que els éssers humans estam dotats d'una sèrie d'esquemes mentals o lingüístics, que actuen a manera de fórmules o de sistemes axiomàtics que ens permeten seleccionar la informació, classificar-la, relacionar-la, seqüenciar-la, estructurar-la, construir hipòtesis amb ella, establir un procés, revertir-lo, buscar

solucions a un problema, distingir entre causa i efecte, entre vertader i fals, entre real i irreal, entre principal i secundari, etc., ja que tot quant pensam, processam o formulam lingüísticament està basat en aquests processos intel·lectuals.

Per tant, en funció d'allò exposat, el que s'hauria de fer per a potenciar aquests mecanismes cognoscitius, seria impartir als nostres educands més classes de matemàtiques, que són un llenguatge universal, més classes de música, que és un altre llenguatge universal i,

en darrer lloc, ensenyar als nostres alumnes a jugar als escacs, que és un joc-ciència universal; experiència, per cert, assajada a altres països amb molts bons resultats.

És evident que existeixen altres factors que poden entrar en joc en un moment donat del procés, però no són els realment decisius. En funció de l'entorn cultural, per exemple, si nosaltres en lloc de ser illencs mediterranis fóssim membres d'una tribu esquimal del nord-oest d'Alaska, en lloc de tenir set o vuit paraules per a referir-nos a l'aigua, en tendríem més de setanta i, això, d'alguna manera, canviaria la nostra percepció de la realitat.

Les recents enquestes PISE han tornat a posar de manifest que els nostres joves (i no tan joves) són els que pitjors resultats obtenen en competència lingüística: una vegada llegit un text, posem per cas, no són capaços després de contestar correctament preguntes de comprensió lectora perquè no entenen el que se'ls demana; o una vegada escoltada una conferència en què han pres apunts, no saben reconstruir-la després a partir de les paraules clau, perquè no han sabut seleccionar-les adequadament. Aquest dèficit

competencial en una sola llengua no se soluciona impartint les classe en tres llengües distintes i, segons sembla, una d'elles (el català) en quatre modalitats diferents. Això és una aberració pedagògica que no resisteix cap prova de la gramàtica comparativa ni estructural (on són els estudis estadístics que permeten vincular "fracàs escolar" amb "immersió lingüística"?).

Conèixer moltes llengües és una cosa encomiable i interessant ("aprèn una llengua i evitaràs una guerra", diu un vell proverbi àrab), ja que augmenta de forma exponencial les aplicacions i possibili-

tats combinatòries dels esquemes mentals anteriorment mencionats. Però el coneixement de molts de codis el que fa és augmentar les nostres possibilitats d'actuació lingüística, no la nostra competència lingüística, que segueix depenent de la potenciació dels esquemes bàsics abans adduïts.

Des de 1970, any de la publicació del "Libro Blanco sobre la Educación" del ministre Villar Palasí, els canvis a l'àmbit educatiu a Espanya han estat constants, sense que cap llei educativa hagi estat aplicada en la seva totalitat. Ni tan sols l'arribada de la democràcia el 1977 va servir perquè tots els estaments polítics i educatius fossin capaços d'acordar un gran pacte per l'educació. Ara, quasi 45 anys després, seguim igual. L'oposició governamental ja ha anunciat que derogarà la "Llei Wert" quan tingui diputats suficients per a fer-ho. I aquí, a

Balears, se seguirà un procés semblant al del Decret de trilingüisme, si el PP perd la majoria. Tot això resulta nefast per a la "higiene mental" d'un país i els principals perjudicats seran els nostres alumnes. Duim molts de mesos immersos en una polèmica estèril a la qual, a més, ningú sembla saber molt bé (començant per la consellera Camps) de què està parlant. Crec que ja és hora que cadascú assumeixi les seves responsabilitats i es comenci a posar un poc de sentit comú a tot aquest desbarat, si no volem continuar essent la riota de la comunitat acadèmica internacional. ■

A PROPÒSIT DEL "TIL" (i II)

Jaume Fiol
professor de Llengua del col·legi La Porciúncula

En relació a l'article anterior sobre el TIL, la causa eficient de que l'escribis fou una entrevista que se li va realitzar a la consellera Camps a IB3 TV, prèvia a l'emissió d'un debat sobre el tantes vegades esmentat TIL, on entrevistadora i entrevistada em semblaren patètiques i maldestres, i el nivell exhibit, d'una superficialitat escandalosa. Resulta interessant analitzar alguns aspectes de l'informe *Europeans and their Languages* del Consell d'Europa, del qual, amb motiu de *l'European Day of Languages*, van aparèixer algunes ressenyes a la premsa el passat mes de setembre.

Així, per exemple, podem assabentar-nos de que els estats amb més ciutadans bilingües, és a dir, individus que, al marge de la seva

llengua materna, són capaços de comunicar-se en una altra, de forma fluïda, són Luxemburg (98%), Letònia (95%), Holanda (94%), Malta (93%), Eslovènia i Lituània (92%) i Suècia (91%). A l'altra punta de la forqueta, els estats amb menys ciutadans bilingües són Hongria (35%), Itàlia (38%), Anglaterra i Portugal (39%), Irlanda (40%) i Espanya (46%).

Sobre les causes que permeten explicar aquestes divergències, els sociolingüistes ens remeten a les diatòpiques (contacte lingüístic), diacròniques (consciència al llarg del temps de pertànyer a una comunitat lingüística dominant) i diatràtiques (oportunitats i necessitats que sorgeixen pel fet de pertànyer a un segment o un altre del conjunt social).

Respecte al bilingüisme a Espanya, caldrien fer-se

algunes matisacions, ja que en el 46% de ciutadans bilingües, s'hauria d'incloure a aquells que han nascut, o viuen i treballen a les comunitats autònomes de Galiza, Euskal-Herria, País Valencià, Catalunya o Illes Balears, i saben, bé perquè és la seva llengua materna, bé perquè l'han après, o el galaicoportuguès, o el català, o l'euskara. Aquest conjunt de ciutadans bilingües pertanyents a territoris on existeixen dues llengües cooficials suma, aproximadament, un 27%, que, restat del 46% anterior, ens dona un 19% de ciutadans políglotes a la resta de l'estat, xifra que podria disminuir ostensiblement, si a aquest percentatge li restéssim el corresponent als residents estrangers de parla no espanyola, que l'han après per motius diversos. L'encreuament de dades de l'informe del Consell d'Europa no permet accedir a un número massa precís,

però el percentatge d'habitants bilingües a les comunitats autònomes espanyoles monolingües podria veure's reduït a un minso 10%.

Pel que té a veure amb ciutadans trilingües, és a dir, individus que, al marge de la materna, dominen dues llengües més, cal destacar a Luxemburg (84%), Holanda (77%), Eslovènia (67%), Dinamarca (58%) i les tres Repúbliques Bàltiques (52%). Al pol oposat, figuren Hongria i Portugal (13%), Anglaterra (14%), Grècia (15%), Espanya (18%) <encara que a aquest percentatge s'haurien d'incloure tots els bilingües de les comunitats autònomes amb dues llengües oficials que parlassin, a més, una tercera> i Bulgària i França (19%).

De tot l'esmentat anteriorment, es desprèn que existeix una espècie de llei de la proporcionalitat inversa, que ve a dir que hi ha

més políglotes als territoris petits o mitjans (tal vegada amb la excepció d'Alemanya), mentre que als grans territoris abunden els monolingües.

Finalment, l'informe del Consell d'Europa afirma que el coneixement de l'anglès com a llengua estrangera és majoritari a Holanda (90%), Malta (89%), Suècia i Dinamarca (86%), Àustria i Xipre (73%) i Finlàndia (70%). Als darrers llocs figuren Hongria (20%), Espanya (22%), Bulgària (25%), Eslovàquia (26%) i la República Txeca (27%). Observem, per tant, que són els estats amb llengües demogràficament poc esteses els que més parlants anglòfons posseeixen; en canvi, els estats amb llengües demogràficament molt esteses, o amb llengües subordinades que han sofert una situació de diglòssia respecte a una altra de caràcter dominant (els antics països de l'Est respecte al rus, per exemple), són els que tenen menys parlants de l'anglès. Dada important: els ciutadans d'aquests petits i mitjans estats on el coneixement de l'anglès és majoritari, mai haurien de suportar un pseudo-TIL ni res semblant. L'anglès fou sempre una assignatura, no un percentatge imposat de mode aleatori, i la seva llengua vehicular, tant a les activitats acadèmiques com a la vida quotidiana, fou una altra distinta.

Queda clar, vistes les dades aportades anteriorment, i sumats als adduïts al primer article, que no existeixen proves objectives que permetin vincular "immersió lingüística" amb "desconeixement idiomàtic" ni que "poca quantitat" sigui sinònim de "mala qualitat", lingüísticament parlant. Això

es deu a que la "competència lingüística" no depèn del número de codis (idiomes) coneguts, sinó de la potenciació dels "esquemes cognitius bàsics" (estructures mentals). Aquest fet, la realitat del qual els impulsors del pseudo-TIL, s'obstinen en ignorar, ja fou enunciat per C. K. Ogden i I. A. Richards, al 1925, per mitjà del seu famós "triangle metodològic", base de la semàntica de tendència analítica o referencial, que explica les relacions existents entre pensament (estructures mentals), símbol (combinacions de signes) i referent (conjunt d'objectes). Més tard, al 1962, S. Ullmann i K. Baldinger, li donaren un

enfocament "saussureà" a l'explicació d'aquestes relacions: en primer lloc, està la relació entre significat (imatge acústica, distinta en cada codi) i significat (imatge mental; comú, amb matisos, a tots els codis), que és recíproca i indissoluble, un terme evoca l'altre; en segon lloc, apareix la relació entre el significat o concepte amb la cosa o objecte real, molt més problemàtica que l'anterior, doncs la cosa o realitat és alguna cosa extralingüística, i no depèn de nosaltres, sinó que se'ns dona, com a una condició prèvia a tota "interpretació" i a tota formulació lingüística. Finalment,

ens trobam amb la relació entre el significat i la cosa, la relació més ambigua i més pròpia del món simbòlic dels éssers humans; una relació immotivada, una relació sense relació, que posa de manifest l'arbitrarietat del signe lingüístic, àmpliament estudiat per F. de Saussure, i al qual K. Baldinger afegeix oportunament que la "forma" del significat no està condicionada per la "forma" de l'objecte, ja que, de ser així, només existiria una sola llengua, i en ser la relació significat-cosa una relació necessària, seria impossible la seva evolució, és a dir, seria impossible la decodificació i recodificació dels missatges, generant informa-

tura d'una llengua donada i simbolitza la relació de consubstancialitat quantitativa. El costat superior del trapezi representa la consubstancialitat qualitativa; relaciona el signe lingüístic quant a significació (semàntica) amb els conceptes universals (filosofia). El costat dret, que ve donat per les relacions entre els conceptes universals i els objectes reals concrets (ciències aplicades), és independent de l'estructura d'una llengua determinada; pertany a totes les llengües (i per tant, a totes les llengües), sigui quina sigui la llengua en la qual es pensi o parli. La base del trapezi segueix simbolitzant, igual que sempre, l'arbitrarietat de la relació significat-cosa.

No hi ha cap dubte que la separació entre allò lingüístic i allò extralingüístic, juntament amb l'explicitació del conjunt de relacions entre les estructures específiques de cada llengua en particular i les estructures comunes a totes elles, hauria de servir per a una millor comprensió del fet comunicatiu i per a dilucidar les aberracions científiques i problemes socials que pot generar l'aplicació d'un nyap lingüísticopedagògic com el pseudo-TIL, sustentat en una premissa major falsa (llenguatge=llengua//immersió lingüística=fracàs escolar //llengua important=gran extensió demogràfica).

De totes maneres, he de dir que sóc bastant escèptic respecte de la possibilitat que els impulsors del pseudo-TIL reflexionin i canviïn de manera de pensar. Malauradament per als habitants d'aquestes illes deixades de la mà de Déu, el model lingüístic a seguir, segons els responsables educatius del PP, no és el de Baldinger/Hilty/Heger, sinó el de l'Ana Botella. ■

ció nova, que constitueix la base de l'aprenentatge, adaptació i coneixements humans.

Temps després, un deixeble dels lingüistes anteriors, K. Heger, prenent com a paradigma el simbolisme del "trapezi metodològic" de G. Hilty, va traçar el corresponent eix de simetria del mateix, amb la qual cosa la figura geomètrica quedava dividida en dues meitats idèntiques. El costat esquerre del trapezi correspon a les dues cares inseparables del signe lingüístic (significant/significat), que depèn de l'estruc-

Parlament d'agraïment al guardó Marta Mata 2013 de l'Associació de Mestres Rosa Sensat al moviment de la comunitat educativa de les Illes Balears

Digníssimes autoritats representants del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, de l'Ajuntament i de la Diputació de Barcelona, estimats membres de la junta de l'Associació Rosa Sensat, amics, companys: Molt bon vespre a tothom!

Ser mestre és un honor. Ser avui aquí amb vosaltres i rebre aquest guardó en reco-

neixement a la lluita que ha duit endavant la comunitat educativa a les illes Balears, amb el suport de la societat civil, per defensar l'educació i la llengua catalana, és un gran honor i una gran satisfacció per a tots nosaltres. En nom de tots ells, moltes gràcies!

L'Associació de Mestres Rosa Sensat ha tengut un paper molt important des del final de l'època fosca del franquisme fins l'actualitat, en la consolidació d'una educació de qualitat, inclusiva i en català. La renovació pedagò-

gica arribà de la vostra mà a totes les illes a partir de l'any 1965. Continuem fidels al principi que sempre va defensar **Rosa Sensat: *La societat es transforma, i a mesura que sorgeixen nous ideals de vida, l'escola ha de modificar les seves tendències per tal d'adaptar-se a les necessitats del present i a les que es dibuixen en els horitzons de l'esdevenidor.***

Tot això va començar quan en José Ramon Bauzá va iniciar la croada contra la llengua, la cultura i l'educa-

ció. Balears pateix una doble crisi econòmica, ja que patim un espoli fiscal molt alt. Aportam un 13% del nostre PIB a les arques de l'estat, 3.500 milions d'euros que se'n van a Madrid i no tornen. Un 25% de població està en risc d'exclusió. Només una persona de cada cinc espera trobar feina a curt termini. En educació tenim un dels índex més alts de fracàs escolar i un dels més baixos en titulacions superiors. En Bauzá ens va prometre, durant la campanya electoral, fer les autopistes de l'educació i no

ho ha fet. Al contrari, ens ha suprimit plantilla, professorat de suport, tenim quasi mil professors menys, ha pujat les ràtios, hi ha massificació a les aules, no cobreix les substitucions dels professors malalts, ha reduït el pressupost i a tot això s'hi suma la repressió a la llibertat d'expressió amb la Llei de símbols, els expedients a tres directors de Maó, els insults als docents, la reducció de les ajudes de menjador, transport escolar, llibres de text, reducció que suposa un 74%... No ha posat en marxa cap mesura per pal·liar aquesta situació. En comptes de solucionar els problemes que patim, en Bauzá es dedica a crear-ne de nous. De fet ell ha actuat de catalitzador de primer ordre d'aquesta mobilització.

En dos anys llargs de Govern ha atacat els tres pilars de la normalització lingüística. El primer, l'Administració pública. Ha llevat el requisit d'acreditació del coneixement del català als funcionaris. El segon, els mitjans de comunicació. Ha tancat RTV de Mallorca que emetia en català, a totes les illes, les 24h del dia. I el tercer, l'escola. Amb dos dels seus projectes estrella. La lliure elecció de llengua del primer ensenyament per part de pares i mares. Això li sortí foradat perquè el 87% trià ensenyament en català durant el curs 2012-2013 i durant aquest ho féu el 90%. I l'altre projecte Bauzá és el Decret de Tractament Integral de Llengües, el famós Decret TIL. Amb aquest decret en José Ramon Bauzá ens vol convertir en el laboratori de la LOMCE. En Bauzá i en Wert estan en plena sintonia i tant un com l'altre compleixen estrictament el programa estatal de la FAES a implantar en totes les comunitats on governen.

Marta Mata ens explicava fa 16 anys a Mallorca que "quan els mestres es troben i es comuniquen les seves inquietuds i experiències i treballen de forma real, generen una força horitzontal, que es nota a l'escola però també a la ciutadania". I els docents, amb els sindicats i la resta de la comunitat educativa ens hem organitzat!

Tots estam a favor d'incentivar l'aprenentatge de l'anglès a tots els centres. Però no hi estam en el model imposat per fer-ho. En Bauzá amb l'excusa d'incentivar l'aprenentatge de l'anglès, redueix la presència del català, impedeix que tot l'alumnat pugui acabar la secundària obligatòria amb un bon coneixement de les dues llengües oficials. El TIL impedeix a Illes Balears poder continuar fent, per consens de la comunitat educativa, l'ensenyament 100% en català. L'escola ha de poder continuar compensant totes les desigualtats que hi ha al carrer, tant la desigualtat social com la desigualtat cultural o lingüística.

Tot per ordres directes d'en Bauzá, fet aviat-aviat, un projecte ideològic sense encaix pedagògic, just el contrari del que recomanava *Rosa Sensat quan, als 60 anys i vídua des de feia poc, acceptà el repte de l'Ajuntament de Barcelona de posar-se al davant d'un projecte de 1.200 alumnes amb 40 professors, per fer una escola pública, democràtica, per a tothom i, alhora, d'una gran qualitat. Ella defensà amb força que l'escola pública vol un temps lent i curós, una acuradíssima formació dels ensenyants, i un procés llarg i rigorós d'experimentació abans d'una implantació generalitzada: Perdre temps per guanyar-ne*. Per això és tan important la feina dels mestres i escoltar el seu criteri pedagògic. Ser dignes hereus de les persones que ens han precedit, tant si som mestres com si som persones amb qui la ciutadania ha dipositat la seva representativitat per exercir unes responsabilitats polítiques que passen per escoltar l'ara i aquí dels mestres que

demanen una rectificació de la Llei d'Educació de Catalunya (LEC) o els de les Escoles Bressoles, companys i companyes que lluiten per les mateixes reivindicacions dels qui ara som aquí i ens en reconeixen el mèrit. Tots lluitam per un servei públic i gratuït per a tothom, per la no privatització, en definitiva per ajudar a construir una societat més justa i igualitària.

És per tot això i més que, després de dos anys anteriors, plens de concentracions, manifestacions, vagues d'un dia, de dos, una vaga de fam i altres mobilitzacions fetes des de la unitat d'acció, mestres i professors han dit, PROU. Som a un moment important d'una mobilització històrica sense precedents, una vaga indefinida de més de tres setmanes amb un alt índex de participació i una manifestació de més de 120.000 persones a totes les illes, que ha tingut un fort ressò dins i fora de les illes, que ha generat una onada de solidaritat i d'admiració per la seva força, unitat d'acció i capacitat d'organització, duita endavant per docents, sindicats, pares i mares i

alumnes per aconseguir un ensenyament de qualitat, inclús i en català. Des de l'Assemblea de Docents, els sindicats STEI, FE CCOO, FETE-UGT i ANPE, les Associacions de pares i mares de totes les Illes (FAPA, COAPA...), la Plataforma Crida, la Coordinadora de professors preocupats d'Eivissa, la Plataforma per l'ensenyament públic de Menorca, els Docents Associats de Formentera, l'Assemblea de mestres i pro-

fessors en català de les Illes Balears, la Plataforma per l'Educació de Manacor, els Docents Indignats, els docents pel Sentit Comú, associacions d'inspectors, associacions de directors, la Universitat de les Illes Balears -un sentit record, ara i aquí, per a la nostra rectora, Montserrat Cases nascuda a Manresa, que morí el passat mes de març, membre important de la nostra comunitat educativa que se

n'alegraria molt, d'aquest reconeixement que ara ens feu l'Església de Mallorca, els grups parlamentaris a l'oposició, l'Obra Cultural Balear, Acció Cultural de Menorca, l'Institut d'Estudis Eivissencs, els Enllaçats per la Llengua... tots hi hem contribuït, i tots ells, i els que ara em pugui oblidar, US DONAM LES GRÀCIES PER AQUEST GUARDÓ.

I finalment volem dir-vos que els mestres de les illes NO TENIM POR. La comunitat educativa està preparada per resistir i no aturarà fins que l'educació ocupi el lloc prioritari que li correspon dins la nostra societat.

I com us deia al principi, SER MESTRE ÉS UN HONOR. Cap llei, cap decret, cap normativa impedirà que mestres i professors continuem el nostre compromís, —orgullosos de la nostra llengua, cultura i nació— per una educació de qualitat, inclusiva i en català, basada en el coneixement, els drets i les llibertats. Treballam perquè els nostres infants i joves puguin viure amb plenitud, la llengua de la nació que ens uneix. Perquè entenguin que només el coneixement els farà ciutadans lliures, cultes i amb criteri propi.

DES DEL MÉS PROFUND DEL COR DE TOTES LES NOSTRES ASSOCIACIONS, SINDICATS, ASSEMBLEES I COORDINADORES: MOLTES GRÀCIES PEL VOSTRE RECONeixEMENT QUE ENS REAFIRMA EN LA NOSTRA LLUITA I ENS FA SENTIR UNA PART MÉS DEL PAÍS QUE COMPARTIM!

M. Antònia Font de l'STEI, en nom del Moviment de la comunitat educativa de les Illes Balears.

Barcelona, 26 de novembre de 2013 ■

Crònica de l'estada a GUATEMALA l'estiu de 2013

Ensenyants Solidaris

Gràcies a les gestions fetes amb representants de l'editorial

Santillana, un dels projectes que s'ha posat en marxa ha estat el de les **biblioteques d'aula per a centres escolars de Guatemala**, per a les escoles de dotze comunitats, així com també el transport del material per a aquestes. A l'acord també es va concretar la realització d'un curs de formació per als docents perquè puguin treure el màxim profit del material lliurat.

Es va parlar de la possibilitat d'instal·lar un punt de trobada de formació a distància. En ell es disposaria de tres o quatre ordinadors amb connexió a internet perquè el professorat pogués descarregar-se el material

dels cursos que impartien de franc Ensenyants Solidaris, STEI Intersindical i STEPV-iv. En una reunió mantinguda amb la responsable de formació contínua de la Universidad de San Carlos, es va arribar a un principi d'acord pel qual aquests cursos serien validats per la universitat.

També es va mantenir contacte amb una de les fundadores de la **Coordinadora Nacional de Vídues de Guatemala (CONAVIGUA)**, Rosalina Tuyuc; una trobada molt profitosa que va servir per intercanviar informació sobre la situació que travessa el país, el treball de l'organització i els seus plans de futur, o al voltant del judici de Ríos Montt, que va ser condemnat per genocidi.

Es va informar de tot treball de recolzament que **CONAVIGUA** presta a les

dones que han sofert pèrdues en el conflicte armat intern que va dessagnar Guatemala. Ara mateix, juga un paper molt destacat a l'hora de presentar davant els tribunals els responsables del genocidi.

Una de les preocupacions de **CONAVIGUA** és l'**atac al territori** per part del Govern i de les multinacionals; un fet que suposa el desplaçament

de moltes comunitats, a més de la destrucció dels recursos naturals i del paisatge. Un exemple d'això és un projecte de l'empresa hidroelèctrica Entrevías que afecta sis comunitats i un riu sagrat. La lluita de les dones contra aquest projecte és molt important.

Un altre dels problemes actuals amb què es troben és la **reducció de les partides**

destinades a cooperació per al desenvolupament, pel fet que moltes agències i ONGD tanquen les seves oficines a Guatemala i abandonen el país a causa de la crisi. Aquesta fugida té a veure també amb les pressions que reben del Govern guatemaltec que veu la cooperació com una intromissió en la política interna.

Guatemala sofreix una pobresa extrema, amb la desocupació de moltes dones, amb explotació dels menors i desnutrició infantil, amb una pèssima situació de la sanitat i l'educació... Un escenari molt difícil que s'encara, des de **CONAVIGUA** i altres organitzacions populars, amb l'impuls de processos i projectes d'organització de les dones.

Una de les grans preocupacions de l'entitat són els **femicidis**, ja que aquests són, al seu parer, una de les xacres més grans de la societat de Guatemala. Des del seu punt de vista, no existeix una preocupació ni social ni governamental per engegar els mecanismes necessaris per a resoldre aquesta situació. A més, la justícia no els resol, la magistratura és molt racista i conservadora, i els agressors gairebé sempre queden

impunes.

Malgrat tot, hi ha un element d'optimisme a causa de la **sentència que condemna Ríos Montt per genocida**. Un veredict històric, que el condemnà a 80 anys de presó, malgrat que estigui suspès. Una sentència esperada des de fa 50 anys. Ara bé, encara queda molt camí en el reconeixement de les víctimes i sobretot de les vídues del conflicte armat intern.

Una altra trobada va ser amb la **Unión Nacional de Mujeres de Guatemala, la UNAMG**, en què es va abordar la situació de la dona al país, la violència de gènere, la situació de la cooperació internacional en el moment de crisi a Europa i, d'una manera especial, a l'Estat espanyol. Aquell mateix matí, Ensenyants Solidaris i la UNAMG signarem un conveni de cooperació per a desenvolupar, durant els propers dos anys, el projecte "Enfortiment de la formació política de les

dones per a l'exercici de la ciutadania".

Així mateix vàrem tenir un intercanvi d'opinions amb Carlos Fuentes, del **Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament de Guatemala, l'STEG**. Aquesta trobada ens va permetre aprofundir en la reforma educativa impulsada pel Govern guatemaltec, conèixer el fenomen de la desaparició de les Escoles Normals i les mobilitzacions dels estudiants contra aquesta mesura, la situació del professorat, els projectes de formació i la carrera professional, així com també sobre les línies d'acció que s'ha proposat l'STEG en el procés de diàleg i negociació amb l'anterior i amb l'actual Govern del país.

L'STEI, Ensenyants Solidaris i l'STEPV-iv també ens vàrem reunir amb una delegació del **Frente Nacional de Lucha (FNL)**, encapçalada pel seu secretari general Luis Lara. L'FNL mostrarà la seva preocupació per la repressió que pateixen els seus dirigents i afiliats, ja que Guatemala és un dels països més perillosos tant per a l'activisme sindical com per al social. Nou persones de l'FNL han estat assassinades en els últims temps.

D'altra banda, segons ens informà l'FNL, les polítiques neoliberals espolien el país, la classe treballadora i els sectors socials més desfavorits. I és perquè les multinacionals, amb el beneplàcit del Govern, fan el que volen en el terreny laboral i també en el social.

Amb l'**Associació d'Educadors Nord-occidentals, AEN**, de l'Ixcán, es varen mantenir diferents trobades mentre aprofitàvem la presència de part de la seva Junta Directiva a la capital de Guatemala, per a participar en el Seminari In-

ternacional i la trobada de socis locals de l'STEI i de les ONGD.

Es va analitzar el desenvolupament dels projectes d'Horts familiars que va acabar a finals de l'any 2012, i el projecte que actualment es manté, durant l'any 2013, per a recolzar 13 escoles de l'ixcán amb horts escolars. Aquest projecte compta amb el suport de les escoles i els instituts de les Illes Balears.

També analitzarem el desenvolupament del projecte "Educar amb sentit crític", que té el suport de l'Ajuntament de Palma.

LA PUYA, UNA POBLACIÓ EN LLUITA PER LA SEVA DIGNITAT

La Puya és el nom que té el lloc on estan acampats des de fa mesos gent de diversos pobles dels municipis de San Pedro Ayampuc i San José El Golfo. Per torns, conviuen de dia i de nit, de manera pacífica, mentre fan resistència a un gran projecte d'extracció d'or i plata que l'empresa Exmigua va iniciar sense que els pobladors de la

zona ho sabessin, amb el suport d'autoritats corruptes i d'empresaris sense escrúpols.

La resistència pacífica de La Puya ens ensenya el camí d'una nova forma de lluita contra la mineria a Guatemala, i trenca amb la lògica de la violència que mobilitza centenars de policies per tal d'acovardir i

violentar la dignitat de tot un poble que ha dit no al projecte extractiu miner.

Durant la tarda del 24 de juny, una delegació d'Ensenyants Solidaris, de l'STEI Intersindical de les Illes Balears i de l'STEPV-iv vàrem ser presents a La Puya per a mostrar-los la nostra solidaritat i suport. La visita va coincidir amb diferents actuacions i intervencions de solidaritat amb la lluita de moltes comunitats guatemalteques.

Les persones congregades es mostraren molt satisfetes per la nostra presència, ens varen demanar que els ajudàssim a difondre la seva lluita més enllà de Guatemala.

Nosaltres els agraïrem la seva amabilitat, i ens hem compromès a traslladar, a tots els àmbits on tenim incidència, la seva resistència pacífica. Pocs dies després de la nostra tornada a l'Estat espanyol, ens informaren que dos homes muntats a un motocicleta havien assassinat per l'esquena Santos Fidel Ajau Suret, de 54 anys, amb qui havíem compartit

opinions i moments d'emoció mentre comentàvem com era de lloable la seva lluita.

A Nebaj, al departament de Quiché, va tenir lloc un seminari sobre "Formació Docent amb sentit crític". Aquest havia estat organitzat per l'Asociación de Educadores Noroccidental (AEN), l'Asociación de Educadores Populares Reasentados del Quiché (AEPREQ), l'STEI i l'STEPV. Una trentena de docents participaren en activitats en què es va tractar l'educació i la globalització, les reformes educatives o la crisi econòmica.

Moltes poblacions indígenes de Guatemala viuen de l'agricultura, el comerç i les fires setmanals. Però els **efectes de la globalització** fa anys que són molt evidents a tot arreu: abandonament del vestit tradicional; presència als mercats de productes de les multinacionals; sales de videojocs; desenes d'esglésies de diferents confessions que pretenen controlar el malestar social i barrar el pas de les respostes socials a les

desigualtats existents, mentre contraresten el treball de les organitzacions populars.

A la ciutat de Nahualá assistírem a la clausura del **projecte d'alfabetització de dones** impulsat per l'STEI Intersindical, el Fons Mallorquí i la **Coordinadora Indígena para el Desarrollo Integral (COINDI)**. Seixanta dones de totes les edats i de diverses comunitats de la zona havien participat en aquesta activitat. Va ser un acte lúdic i reivindicatiu al mateix temps. Va ser molt emotiu escoltar les seves intervencions, en què reclamaven el fet de ser dones indígenes, els drets de les seves comunitats i l'augment de la seva autoestima en haver iniciat el camí de l'aprenentatge a llegir i a escriure. Algunes havien estat capaces d'escriure, per primera vegada, el seu nom!!

La reunió amb l'**Asociación por los Derechos Humanos de Guatemala (ADEHGUA)** va tenir lloc a la seva seu, a Mazatenango. Aquesta entitat treballa a més de 25 comunitats, en les quals

dóna suport a projectes de formació centrats en quatre eixos temàtics: formació social, política i productiva de la dona; salut preventiva; formació i actualització pedagògica, i lideratge social.

La relació entre aquesta associació per als drets humans de Guatemala i les comunitats arrenca l'any 2000, amb el suport de mestres integrants de l'STEI Intersindical i de l'ONGD Ensenyants Solidaris; encara que el personal d'ADEHGUA, mitjançant altres activitats,

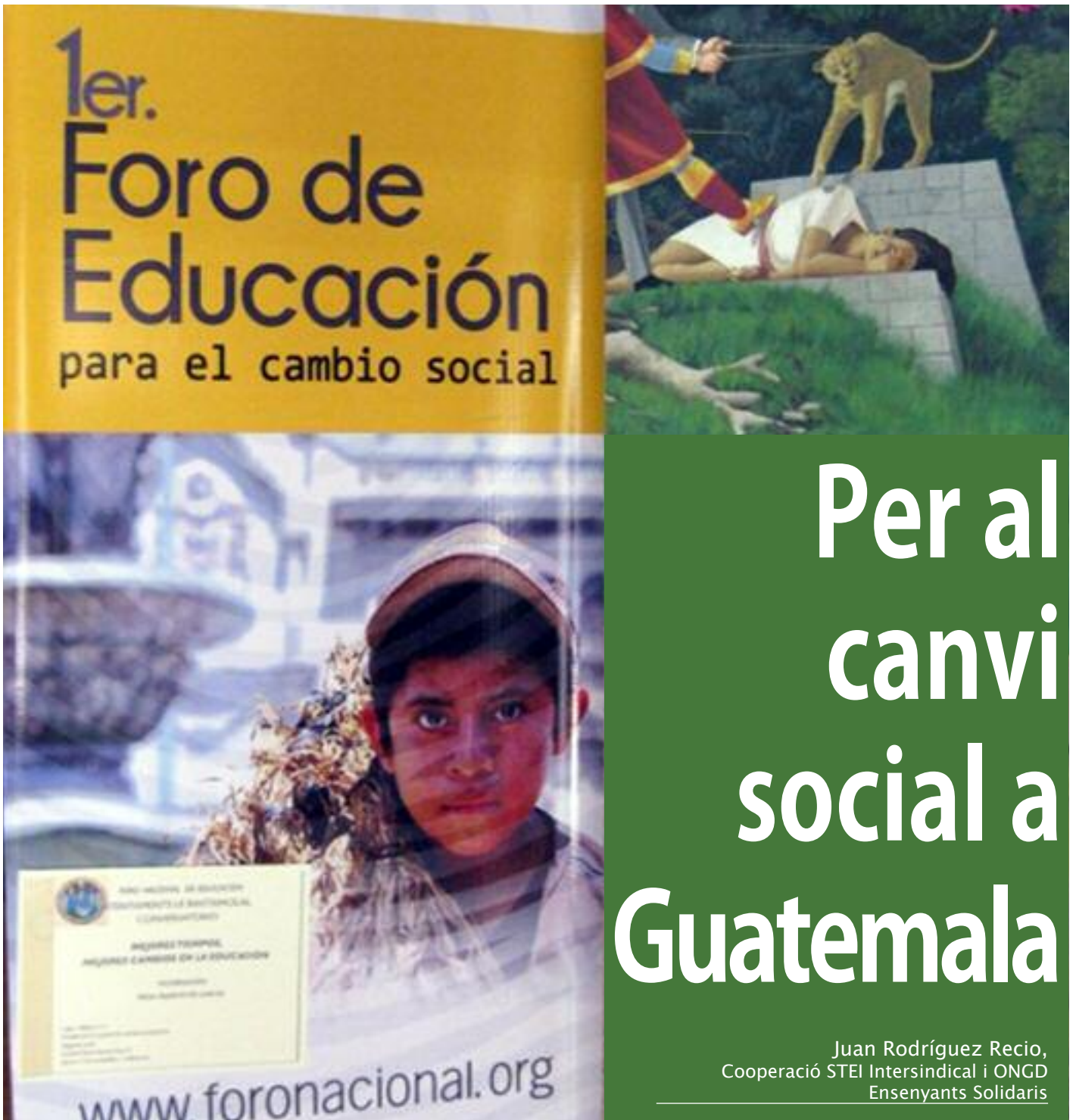
havia entrat en contacte amb aquestes entitats temps enrere, és a dir, durant els seus inicis.

Una altra de les darreres activitats realitzades va ser una **Jornada de Cooperació per al Desenvolupament**, que va servir per a reflexionar i analitzar amb persones i socis locals de Guatemala, El Salvador i Hondures sobre els 20 anys de feina que han fet l'STEI Intersindical i Ensenyants Solidaris en aquests països. Aquesta jornada va comptar amb l'assistència d'un centenar de persones

de distintes organitzacions com CONAVIGUA, ADEHGUA, COINDI, STEG, AEN, SEFCA, la Fundació Rigoberta Menchú, UNAMG...

Un dels temes recurrents va ser la necessitat de **canviar el model de cooperació davant la crisi que sofreix Europa**, que ha suposat la disminució o, en els casos més extrems, la desaparició de les partides destinades a la cooperació i al desenvolupament. En aquest sentit, Carlos Aldana, catedràtic de pedagogia de la Universidad de San Carlos va ressaltar la singularitat dels projectes de cooperació d'Ensenyants Solidaris i l'STEI; per una banda, per la conjunció del món de la docència i dels distintes sectors socials, i per l'altra, perquè són iniciatives que tenen una continuïtat des de l'inici fins al final. També es parlà de la necessitat de repensar de quina manera es pot continuar la tasca a partir de la nova realitat, sense que aquesta afecti els objectius que es pretenen assolir, ni tampoc que suposi plegar-se als interessos governamentals o multinacionals. Pel que fa aquest punt, es varen aportar noves propostes i idees per a dur-ho a terme.

Un altre dels elements que es va valorar va ser el **total i absolut respecte per part de Ensenyants Solidaris i l'STEI Intersindical a l'autonomia dels socis locals**. Un aspecte cabdal, ja que la cooperació s'ha basat sempre en la total confiança econòmica i política, així com també en l'estricta tracte d'igualtat entre aquestes entitats de les Illes Balears i els nostres companys del continent americà. I és que algunes agències i ONGD fan feina com si es tractàs d'una neocolonització, amb l'ús de l'aportació de recursos. ■

Per al canvi social a Guatemala

Juan Rodríguez Recio,
Cooperació STEI Intersindical i ONGD
Ensenyants Solidaris

Durant els dies 19, 20 i 21 de novembre, va tenir lloc a la ciutat de Guatemala una trobada internacional per a reflexionar sobre els diferents processos d'educació que es duen a terme i quina incidència tenen per a un possible canvi social en aquest país.

La convocatòria, a iniciativa de la Universidad San Carlos de Guatemala (USAC), se celebrà a la seva seu, l'única universitat pública del país.

L'Stei Intersindical i l'ONGD Ensenyants Solidaris vàrem ser convidats per a explicar les experiències de cooperació en educació no formal que s'han dut a terme durant els darrers vint anys, així com també per

a donar a conèixer els processos de lluita que es realitzen a les Illes Balears per una educació pública, gratuïta i de qualitat.

El for es va realitzar d'acord amb l'esquema dels diferents fors mundials d'educació i For Social Mundial celebrats al llarg de la darrera dècada a Porto Alegre, al Brasil, i a altres

ciutats del món. Així, doncs, hi va haver conferències, debats, tallers i activitats culturals.

Dels temes de major rellevància, destacaria la reflexió sobre els camins que ha pres el capitalisme salvatge que patim, (empram la paraula neoliberalisme com a neologisme), amb el propòsit de desmuntar

qualsevol procés d'una educació pública; ja sigui amb la imposició de reformes educatives a tots els països del planeta, o amb la pèrdua de la qualitat mínima que ha de tenir el dret universal a l'educació.

D'una manera reiterada per una gran part dels assistents al for, es va expressar el següent: hem de desemascarar els governs que plantegen l'educació com un servei, i que aquest es donarà com a tal si hom disposa de recursos econòmics a bastament. Cal lluitar perquè s'acompleixin els drets humans, les cartes magnes i els convenis internacionals que, d'una manera ben explícita, estableixen l'educació com un dret fonamental de la ciutadania.

És difícil transmetre la indignació i el dolor que ens produeix, als ciutadans de l'Estat espanyol, la pèrdua dels drets assolits en les darreres dècades per a la construcció d'un mínim estat del benestar, a col·lectius o persones pertanyents a pobles que mai han gaudit d'aquests drets i que, en el seu imaginari, érem un punt de referència. Però la constatació de que el procés globalitzador econòmic-financer ens afecta cada cop més a tots d'una manera

homogènia ens acosta les experiències i les reflexions i fa que ens sentim molt propers a organitzacions d'Hondures, El Salvador, Mèxic, Colòmbia o Guatemala, com va passar en aquesta trobada.

No puc passar per alt la participació d'organitzacions que exposaren plantejaments sobre experiències educatives que, irònicament, anomenaven "alternatives", però que ja havien estat copades pels principis de la privatització i també amb propostes que a casa nostra ja en començam a veure les conseqüències: avaluació docent, rànquing escolar, competitivitat, excel·lència... Hem de denunciar que gran part d'aquests principis imposats pels processos neoliberals són introduïts, en la seva majoria, per la cooperació internacional (com USAID o GTZ), organitzacions internacionals (BM, FMI, BID) i ONG al servei de les grans multinacionals que operen amb el menyspreu més absolut cap als actors de l'educació.

Entre d'altres qüestions, es va tractar el paper de les univer-

sitats públiques en els processos de canvi social. És interessant observar que, a gairebé tots els països, la universitat ha deixat de ser un referent social de canvi i d'alternatives i s'ha acabat convertint, moltes vegades, en un ens endogàmic allunyat de la realitat, amb el seu prestigi i la

seva trajectòria al servei dels interessos partidistes, d'una manera molt descarnada en el cas de Guatemala.

Com no podia ser d'altra manera, també es va discutir sobre el paper dels sindicats en els processos de reformes educatives que s'apliquen a tot arreu. La meua intervenció en aquest punt va consistir en explicar el moviment social i sindical que s'ha produït durant els darrers anys a les Illes Balears i que va confluïr en tres setmanes de vaga i una manifestació impressionant de 100.000 persones, en què va destacar per damunt de tot la feina unitària de la comunitat escolar. Em va sorprendre la informació que tenien de la "marea verda", de les reivindicacions i de les accions que s'havien duit a terme. M'agradaria destacar que la majoria de preguntes que em feren es referien a la participació de les famílies i de com s'havia aconseguit la seva implicació.

Per part de l'STEI Intersindical i de l'ONGD Ensenyants Solidaris ens va resultar molt plaent exposar en el "Foro de educación para el cambio social" el procés dels projectes realitzats al llarg dels darrers 15 anys amb dones maies afectades pel conflicte intern de Guatemala, dones que pertanyen a àrees rurals d'una pobresa extrema. La feina feta amb CONAVIGUA i COINDI en l'alfabetització, la formació política i la creació d'horts familiars ha permès donar suport als canvis socials de més de 2.000 dones.

Durant la meua curta estada, em vaig reservar un temps per a entrevistar-me amb les autoritats educatives de la USAC i rebre del seu director general de docència, doctor Bayardo Mejía, el conveni que Ensenyants Solidaris ha signat amb aquesta universitat pel qual s'homologarà el nou procés de "formació a distància" que hem elaborat, com a alternativa a la desaparició dels ajuts per a la cooperació i el desenvolupament del Govern de les Illes Balears.

També es mantingueren reunions de seguiment amb les diferents organitzacions amb les quals tenim projectes de cooperació, com són la UNAMG (Unión Nacional de Mujeres de Guatemala), i AEN (Asociación de Educadoras Noroccidentales).

En darrer terme, vull agrair als organitzadors del For la invitació a l'STEI Intersindical i a Ensenyants Solidaris, així com el tracte tan afectuós que hem rebut. I d'una manera especial el meu agraïment a Mario Rodríguez i Aida Toledo per la seva hospitalitat, i a Carlos Aldana per la seva amistat i el seu compromís amb la nostra feina. ■

LLIBRES

Pietrelli, Lucia (2013)
Nissaga
Palma. Editorial Moll (Raixa, 201)

La incomunicació és més devastadora que la solitud i això és el que trobam a Nissaga, una successió de fets, d'actituds, de paraules i de silencis. Lucia Pietrelli ha trobat una fórmula eficaç per escriure allò que jo en diria "diàlegs amb silencis", que formen part d'una història punyent, viva i, sobretot,

original. Nissaga és una novel·la densa que vindica la utilitat de la literatura tot recorrent a la forma –com no pot ser d'altra manera– per aconseguir una obra amb segell molt personal, vinculada a la dels seus poemes, però ben diferenciada de la literatura que fan la majoria d'escriptors joves de l'àmbit català.

Serra, Jean (2013)
Un compromís. Viure i escriure
Palma. Editorial Moll (Els llibres de Pròsper, 20)

Des de ben jove he cregut que un home pertany al lloc on és necessari. Cap al final d'aquest llibre em demano si no vaig equivocar-me de llengua i de lloc. Però no em penedeixo d'haver servit, com millor he pogut i he sabut, la llengua catalana ni, emprant-la, d'haver-

me posat al costat dels desfavorits, alçant la meua veu irada contra els desafurs dels proterviosos. En el present llibre trobareu reflexions sobre literatura i sobre art, sobre autors i obres, però també sobre justícia (o injustícia) social i històrica, sobre el nostre model de convivència i la societat en general.

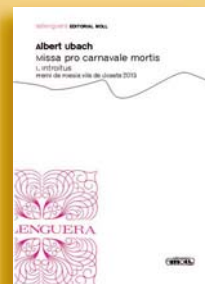
AAVV (2013)
Els caus secrets. Antologia d'escriptors dels Països Catalans posteriors al 1972
Edició a cura de Sebastià Bennassar
Palma. Editorial Moll (Raixa, 199)

Una estranya retrobada amb la dona llargament somiada, la transcendència d'un innocent suc de taronja, una història de misteri a la platja, un detectiu que investiga la desaparició d'un jove algerià, una carta de Chopin a Georges

Sand, el paradís perdut de la infantesa, com enfrontar-se a la mort d'un pare odiat, o als cops més tràgics de la vida, l'assetjament a través de facebook, el món de la droga, fantasmes mecànics, càmeres de foto fantàstiques, desnonaments, manifestacions, crisi, culpabilitat, tristot, melangia, pèrdua... Fantasia i una gran dosi de realitat... 61 relats de 61 autors joves, que toquen gairebé totes les inquietuds i temes.

Ubach, Albert (2013)
Missa pro carnavales mortis I. introitos
Palma. Editorial Moll (Balenguera, 169)

Segons la poètica de l'autor, si la poesia és el mirall de l'ànima, a mi m'ha engolit el rostre que em reflecteix el silenci del mur que la basteix. Fondejar l'imperi del far obscur germinat dins la vall pregona de l'ésser i saquejar-ne la veu a l'altar de la temença. Amputar el palau de la gènica natura i lliurar-se a l'abisme de l'amor etern. En aquest poemari-missa l'amor i la mort es presenten com a dues cares d'una mateixa moneda, on l'un emmascara l'altre i l'amor és la disfressa de la mort, el carnaval de la mort. És una missa de difunts, però alhora és una missa a favor de l'amor, malgrat la seva força destructora, malèfica i sagnant.

Maria, Miquel Àngel (2013)
Cartes a Josep Pla des de Menorca
Palma. Editorial Moll (Els llibres de Pròsper, 21)

En aquestes *Cartes a Josep Pla des de Menorca*, l'escriptor de Palafrugell és l'interlocutor, el confident, l'amic, el conegut. Menorca es configura clarament com un petit observatori des del qual interpretar les grans qüestions de la societat global. I el jo del seu autor s'expressa en un estil vivaç i lleuger, en un to que combina la descripció elegíaca amb la denúncia crítica quan cal (de la xerrameca, del provincianisme, de l'especulació salvatge, de l'espanyolisme, que tantes vegades van junts), i una adjectivació que insinua (sortosament només insinua) un deix planià. [Del pròleg de Xavier Pla]

Sánchez-Mústich, Cèlia (2013)
Ara et diré què em passa amb les dones i tretze contes més
Palma. Editorial Moll (Raixa, 200)

Aventurar-nos per aquests catorze contes és escalar un cim que ofereix al lector una panoràmica de 360 graus sobre els éssers humans, els seus recels i aliances, grandeses i contradiccions, objectius i objectes. Tots aquests accidents troben el seu lloc en un paisatge literari profund, amb orografia de subtils paradoxes i un ampli espectre de tonalitats, per a exigents expedicionaris de l'humor, la ironia, el suspens i l'agudesca psicològica.

